

VILMA ŽALTAUSKAITĖ

VYSKUPO KONTROLĖS LAIKAS:
VILNIAUS VYSKUPIJOS VYSKUPAS
IR DVASININKAI 1883–1885 M.

Baigiantis 1882-iesiems, po kelerius metus trukusių Rusijos ir Apaštalo Sosto derybų¹, be kita ko, buvo pasiektas susitarimas, skirti vyskopus į laisvas jų vietas. Vilniaus vyskupu paskirtas Mogiliavo arkivyskupinės Romos katalikų dvasinės seminarijos Sankt Peterburge² rektorius Mogiliavo katedros kapitulos prelatas Karolis Hrynevickis (Karol Hryniewicki, Hryniewiecki, 1841–1929). Praėjus dvidešimčiai metų nuo Vilniaus vyskupo Adomo Stanislovo Krasinskio (Adam Stanisław Krasinśki) ištrėmimo (1863 m. birželio mėnesį³) vyskupija vėl turėjo vyskupą ordinarą.

Visgi šio vyskupo rezidavimo Vilniuje laikas nebuvo ilgas: jau 1885 m. sausio mėnesį dėl savo ganytojiškos laikysenos, nesuderinamos su lojalaus pavaldinio elgsena, jis buvo iškviestas į Sankt Peterburgą (išvyko sausio 22 d. naktiniu traukiniu, važiuvusi 23.30 val.), o sausio

¹ Vilma Žaltauskaitė, „Rusijos – Apaštalo Sosto santykių pokyčiai XIX a. paskutiniais dešimtmečiais“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2003, t. 23, p. 213–228.

² Mogiliavo arkivyskupijos institucijas iš Mogiliavo perkėlus į Sankt Peterburgą Romos katalikų dvasinė seminarija nebuvo perkelta. Taigi arkivyskupija neturėjo jos poreikius tenkinančios dvasininkų rengimo institucijos. 1879 m. Sankt Peterburge buvo atidaryta Mogiliavo arkivyskupinė seminarija, kuri turėjo rengti dvasininkus šiai arkivyskupijai, apėmusiai visą imperiją. 1879 m. gegužės 14 d. (senuoju stiliumi arba pagal Julijaus kalendorių; beje, šiame straipsnyje taip pateikiamos ir kitos datos, fiksuotos šaltiniuose, V. Ž.) buvo patvirtinti šios seminarijos įstatai, kurie pripažinti pavyzdiniais, nors ir netaikyti visoms imperijos seminarijoms.

³ Aldona Prašmantaitė, *1863 metų sukilimas ir Katalikų Bažnyčia Lietuvoje*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2014, p. 77–85.

26 d. paskelbtas imperatoriaus įsakas jį atleisti, ir vyskupas išstremtas į Jaroslavlį⁴. Net ir neilgas vyskupo buvimas vyskupijoje, jo ganytojiška veikla aiškiai veikė dvasininkų luomą ir tikinčiuosius, todėl vyskupo išstremimas jau nebeatkūrė buvusios situacijos. Trumpas „Vyskupo laikas“, jo laikysena ir jos pasekmės akino kitų dvasininkų aktyvumą, provokavo tam tikrą jų elgesį vykdant savo tarnystę. Galima teigti, kad XIX a. devintojo dešimtmečio viduryje Katalikų Bažnyčios mokymo, tikėjimo raiškos gynimas tapo akivaizdesnis, skatino konfliktus su rusų nacionalizmu, valdžios politikos planais vadinamajame Šiaurės Vakarų krašte (ŠVK).

Dera priminti, kad Vilniaus vyskupija, kuri XIX a. antroje pusėje apėmė Gardino ir Vilniaus gubernijas⁵, buvo ypatingu pasaulietinės valdžios politikos vadinamajame Šiaurės Vakarų krašte objektu, nes tautiniu ir konfesiniu požiūriu ji nebuvo homogeniška. Stačiatikiai vyskupijoje sudarė nemažą gyventojų dalį⁶, todėl valdžia siekė keisti (ir keitė) baltarusių katalikų konfesinę ir politinę-kultūrinę tapatybę. Dar 1839-aisiais buvo panaikinta Unitų Bažnyčia, jos tikinčiuosius priskyrus Stačiatikų Bažnyčiai, 1863–1867 m. tūkstančiai katalikų valstiečių Gardino ir Vilniaus gubernijose priskirti Stačiatikų Bažnyčiai

⁴ 1890 m. po Rusijos susitarimo su Apaštalų Sostu Hrynevickis iš Rusijos imperijos negrįžtamai išvyko į Galiciją. Toliau jo karjera klostėsi Galicijoje, Romoje. Žr. Tadeusz Krahel, „Hryniewicki Karol“, in: *Encyklopedia Katolicka*, t. 6, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 1993, p. 1265.

⁵ 1869–1882 m. Vilniaus vyskupijai iš dalies priklausė ir Minsko vyskupija (apėmusi Minsko guberniją).

⁶ Vytautas Merkys nurodo, kad 1857 m. Vilniaus gubernijoje katalikai sudarė 70,7, Gardino gubernijoje – 35 procentus (iš viso abiejose gubernijose 52,9 procento) visų gyventojų, o 1879 m. Vilniaus gubernijoje – 59,6, Gardino – 26,6 procento (iš viso abiejose gubernijose 43,2 procento). Vytautas Merkys, *Tautiniai santykiai Vilniaus vyskupijoje 1798–1918 m.*, Vilnius: Versus aureus, 2006, p. 29.

1883 m. Vilniaus vyskupijos kalendoriuje nurodoma, kad vyskupijoje buvo 1 287 604 katalikai (tai duomenys, kuriuose skaičiuojami ir buvusios Minsko vyskupijos katalikai). 1884 m., jau nurodomi tik Vilniaus vyskupijos duomenys – 1 103 771 katalikas, apie 253 parapijos (duomenys be filijų) ir 354 parapijų dvasininkai, 51 seminarijos klierikas. Žr. *Directorium Horarum Canoniarum et Missarum pro Clero Romano-Catholico Dioecesis Vilnensis in Annum 1883*, Vilnae: Typis A. H. Syrkin, 1882, p. 186; *Directorium Horarum Canoniarum et Missarum pro Clero Romano-Catholico Dioecesis Vilnensis in Annum Bissexilem 1884*, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1884, p. 149–191.

be legalios galimybės pakeisti konfesiją⁷. Be to, Vilniaus vyskupijoje 8-ajame dešimtmetyje valdžia aktyviai bandė pridėtinėse pamaldose įvesti rusų kalbą ir tokiu būdu keisti gyventojų kultūrinę, konfesinę laikyseną arba „depolonizuoti“ Katalikų Bažnyčią. Tokiame kontekste katalikų vyskupo paskyrimas – reikšmingas įvykis. Ir centro, ir vietos valdžia suvokė, kad vyskupas – Bažnyčios autoritetas – yra konkurentas pasaulietinės valdžios autoritetui ir galiai. Visgi tikėtasi lojalios vyskupo laikysenos. Galima manyti, kad vyskupo skyrimas rodė valdžios pastangas normalizuoti santykius su Apaštala Sostu, tačiau išlieka svarbus ir tirtinas klausimas, ar 9-ame XIX a. dešimtmetyje valdžia buvo linkusi, o jei taip, tai kiek koreguoti posukiliminę represinę politiką Katalikų Bažnyčios atžvilgiu vadinamajame Šiaurės Vakarų krašte ir jo dalyje – Vilniaus vyskupijoje. Keliant šį tyrimo tikslą straipsnyje analizuojame vyskupo Hrynevickio ganytojišką veiklą 1883–1885 m., parodydami jo socialinę aplinką, jo ir pasaulietinės valdžios santykius, kaip dviejų autoritetų ir kontrolės institucijų susidūrimą. Taip pat pateiksime kai kurių vyskupijos dvasininkų sociopolitinių laikysenų charakteristikas, išryškindami jų santykius su vyskupu ir pasaulietine valdžia. Šiuose santykiuose svarbu atskleisti, kad faktiškai realizuojama vyskupo valdžia ir kontrolė dvasininkams buvo reikšmingas įtampų motyvas, be kita ko, rodantis dvasininkų luomo asmenų ypatingą savivoką, santykių su bažnytine ir pasaulietine valdžia. Šiame tyrime pabrėžtina ir turėtina omenyje, kad dvasininko tarnystė potridentinėje tradicijoje reiškėsi *palklusnumo* teologinės dorybės ir kultūrinės normos, funkcionavusios luominėje visuomenėje, kontekste. Rusijos imperijos autokratinė politinė sistema, reikalaujama pavaldinių lojalumo, paklusnumo normą tik stiprino. Kita vertus, ir kėlė papildomas įtampas, nes rėmėsi Stačiatikių Bažnyčia⁸,

⁷ Nurodoma, kad 1863–1867 m. Vilniaus gubernijoje stačiatikiais tapo 18 775, Gardino gubernijoje – 16 267 asmenys. Darius Staliūnas, *Rusinimas: Lietuva ir Baltarusija po 1863 metų*, Vilnius: LII leidykla, 2009, p. 214.

⁸ Apie dvasininko tarnystei būdingas klusnumo ir nuolankumo kultūrinės normas atliktas tyrimas: Vilma Žaltauskaitė, „Socialiniai aspektai Vilniaus ir Žemaičių (Telšių) vyskupijos Romos katalikų dvasininko tarnystėje ir gyvenimo (XIX amžiaus antroji pusė)“, in: *Lietuvos istorijos metraštis, 2017 metai*, Vilnius, 2017, t. 1, p. 86–92.

o pastaroji ir Katalikų Bažnyčia pagal potridentinį santykių modelį konfrontavo. Priimta neklystamumo dogma santykius komplikavo⁹.

Istoriografija. Chronologiškai peržvelgiant istoriografiją apie šį Vilniaus vyskupijos istorijos laikotarpį ir vyskupą Hrynevickį galima teigti, kad ji nėra gausi. Pasaulietinė valdžia ir XX a. pradžioje imperijos politikos kontekste įvertino šio Vilniaus vyskupo veiklą¹⁰. Janas Kurczewskis pateikė trumpus biografinius duomenis apie jo vyskupavimą, tremtį¹¹. Pawełas Kubickis pirmiausiai vyskupą vertino kaip Bažnyčios gynėją ir tautiškumo (autorčiau tapatinto su lenkiškumu) gynėją¹². Jis atkreipė dėmesį į vyskupo reikšmę vyskupijai net po jo ištrėmimo. Pateikė laiškų į tremtį ištraukas, rodančias ryšius ir išlaikytą įtaką savo vyskupijos dvasininkams, palaikytus kontaktus su Apaštalų Sostu. Trumpą Hrynevickio biogramą pateikė ir Tadeuzas Krahelis¹³. Vytautas Merkys minėjo šį vyskupą monografijoje, skirtoje tautiniams santykiams Vilniaus vyskupijoje, tačiau daug dėmesio asmeniui neskyrė, nesigilino į vyskupo ir pasaulietinės valdžios santykių dinamiką¹⁴. Viktoras Petkus vyskupo biografijai pateikė apibendrinančių duomenų, tačiau jo vyskupavimą vertino iš XX a. pirmųjų dešimtmečių is-

⁹ Herbert Vorgrimler, *Naujasis teologijos žodynas*, Kaunas: Katalikų interneto tarnyba, 2003, p. 372–373.

¹⁰ [Андрей Станкевичъ], *Записка Управляющаго Канцеляріей Виленскаго Ковенскаго и Гродненскаго Генерал-губернатора. Политическая роль Виленскихъ римско-католическихъ епископовъ*, [на правахъ рукописи], Вильна: Типографія Штаба Виленскаго военного Округа, 1911, p. 5–7.

¹¹ Jan Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie*, Wilno: druk. Józefa Zawadzkiego, 1912, p. 72–73.

¹² Paweł Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861–1915. Materiały z urzędowych świadectw władz rosyjskich, archiwów konsystorskich, zakonnych i prywatnych. Dawna Litwa i Białoruś*, cz. 2, t. 1, Sandomierz: odbito w Diecezjalnym Zakładzie Graf.-Druk. w Sandomierzu, 1936, p. 521–550.

¹³ Tadeusz Krahel, „Hryniewicki Karol“, in: *Encyklopedia Katolicka*, t. 6, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 1993, p. 1265.

¹⁴ Vytautas Merkys, „Vilniaus vyskupijos valdytojai – Rusijos politikos įkaitai“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2005, t. 27, p. 89–139; Vytautas Merkys, *Tautiniai santykiai...*, p. 144–145.

torio grafinių nuostatų, priekaištavo, esą šis savo vyskupijoje nematęs lietuvių ir baltarusių. Istorinio konteksto žinių spragas rodo Petkaus diskusija su Edvardo Vidmanto pozicija¹⁵. Pastarojo teiginius dėl suaktyvėjusių katalikų gyventojų, ypač per ir po vyskupo vizitavimų parapijose (kai jam buvo teikiami prašymai dėl naujų bažnyčių statymo, remontų, mokyklų atidarymo) galima pagrįsti istoriniais šaltiniais ir „keist[ais] dalyk[ais]“¹⁶ jie nevadintini. Tačiau Vidmanto teiginiai, kad „Vyskupaujant K. Hrynevickiui, suaktyvėjo lenkų tautinis sąjūdis“¹⁷ ar kad „M. Muravjovo valdymo laikais pasiekti „laimėjimai“ stačiatikiškai gyventojus dėl religinio tautinio sąjūdžio prarado savo reikšmę“¹⁸ minėtame tyrime per mažai pagrįsti. Liudas Jovaiša pateikė biografinius Hrynevickio duomenis, nurodė ganytojiškos veiklos aspektus platesniame Vilniaus vyskupų kontekste¹⁹. Įžvalgų apie vyskupo asmenį, funkcionavusių jo atvaizdų reikšmę ir prasmes modernių nacionalizmo kontekste esu pateikusi atskirame tyrime. Iškėliau prielaidą, kad šis asmuo sąmoningai kūrė nufotografuotą savo biografiją. Vaizdu formavo įvaizdį, reprezentavo ir demonstravo savo luomą ir aukštą savo socialinį statusą²⁰. Andriejaus Gančaro knygoje, kurios chronologija apima ir Hrynevickio vyskupavimą, atskirai jis nėra įvertintas, nors gausiai pateikiama faktų remiantis daugiausiai Baltarusijos archyvų medžiaga²¹. Atliekant šį tyrimą naudotasi pasaulietinių institucijų šaltiniais apie

¹⁵ Viktoras Petkus, *Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje*, Vilnius: „Petro ofsetas“, 2002, p. 621–628.

¹⁶ *Ibid.*, p. 627.

¹⁷ Edvardas Vidmantas, *Religinis tautinis sąjūdis Lietuvoje XIX a. antrojoje pusėje – XX a. pradžioje*, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1995, p. 131.

¹⁸ *Ibid.*, p. 131.

¹⁹ Liudas Jovaiša, *Vilniaus vyskupai ir jų portretai*, Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2016, p. 98.

²⁰ Vilma Žaltauskaitė, „Apie vyskupo fotografijas. Vilniaus vyskupo Karolio Hrynevickio atvejis“, in: *Menotyra*, Vilnius, 2017, t. 24, Nr. 4, p. 297–310.

²¹ Андрей Ганчар, *Римско-католический костел в Беларуси (1864–1905)*, Гродно: ГГАУ, 2008.

Андрей Ганчар, *Римско-католическая церковь в Беларуси (вт. пол. XIX нач. – XX в.)*. Исторический очерк, Гродно: ГГАУ, 2010.

Vilniaus vyskupo veiklą, vyskupijos dvasininkus. Taip pat naudotasi Bažnyčios šaltiniais – dvasininkų tarpusavio instituciniu susirašinėjimu, taip pat analizuoti skundai dvasininkais, parapijiečių prašymai. Šioje analizėje yra reikšminga vyskupo reakcija, veiksmai, argumentai, nors nelaikome skundų ar prašymų informacijos neginčijama. Tačiau tokia informacija, net ir atpažįstant joje manipuliaciją, yra reikšminga kaip socialinės galimybės įvardijimas, pateiktas dėl įvairių motyvų ir socialinių aplinkybių. Tokia informacija reikšminga kaip įvairių socialinių grupių galimos laikysenos, kurioje atpažįstamos kultūrinės normos, charakteristika. Taigi vyskupo bendravimo su pasaulietine valdžia, dvasininkais ir pasauliečių tikinčiųjų bendruomene šaltiniai – iškalbingi ir daugiaprasmiai, be kita ko, jie rodo vyskupo valdžios sampratą, taikymą, hierarchinius santykius. Tokie tyrimo šaltiniai leidžia pamatyti ir analizuoti platų sociopolitinį dvasininkų tarnystės raiškos turinį, įtampų tarp pasaulietinės ir bažnytinės valdžios sferas, leidžia pamatyti ir įvardinti anuometines kultūrinės normas, būdingas dvasininkų luomui.

Vyskupas ir vyskupo giminė. Oficialioje Vilniaus spaudoje supažindinant visuomenę su naujuoju vyskupu informuota, kad Hrynevickis gimė Pulsuose 1841 m., kad jis – Romos katalikų bajoro Balstogės parapijos parapijiečio ir unitų dvasininkų dukros sūnus (tuoktasi 1836 m.). Esą motina, 1839 m. panaikinus uniją, priėmė stačiatikybę (pateikiamos netgi jos ir dukros 1855–1860 m. velykinės išpažinties datos). Paminima, kad motinai 1861 m. išvykus pas sūnų kunigą Aleksandrą į Pružanus, jos pėdsakai prapuola ir abejojama, ar ji tebėra stačiatikė²². 1885 m., jau ištrėmus vyskupą, informuota, kad, regis, ir dukra (t. y. vyskupo sesuo) sugrįžusi į katalikybę ir gyvena Vilniuje²³. Įdomu, jog nėra gilinamasi, kaip ji „sugrįžo“, jei imperijos įstatymai tokios galimybės nenumatė. Nesvarstoma ir tai, kaip nutiko, kad iš šios unitišką praeitį (kuri labiau pabrėžta) turinčios šeimos išėjo du Romos katalikų dvasininkai. Beje, tokia pavarde Romos katalikų dvasininkų žinoma ne tik iš šios šeimos²⁴. Taigi, pristatant naują vyskupą tėvo linija ir giminės

²² *Литовскія Епархіальныя Вѣдомости*, 1883, Nr. 42, p. 375.

²³ *Литовскія Епархіальныя Вѣдомости*, 1885, Nr. 6, p. 49.

²⁴ Surazo bažnyčios (Balstogės dekanatas) administratorius Teofilis Hrynevickis.

istorija nutylima, o akcentuojami ryšiai su stačiatikybe. Viltį turėti rusų, o ne lenkų vyskupą išreiškė ir Maskvoje leista spauda²⁵.

Kalbant apie vyskupo šeimą, paminėtina, kad Karolio vyresnysis brolis Aleksandras 1865 m. buvo ištremtas iš ŠVK²⁶: jis – tuometinis Pružanų vikaras ir gimnazijos kapelionas (Pružanų dekanatas), 27-erių metų dvasininkas, buvo kaltintas, palaikęs ryšius su sukilėliais (įsteigęs būrelį, raginęs eiti į sukilimą). 1864 m. kovo 25 d. suimtas, o 1865 m. rugpjūčio mėnesį ištremtas į Tobolsko guberniją²⁷. Vėliau sugrįžo ne į savo vyskupiją, o į Mogiliavo arkivyskupiją, nes 8-ajame dešimtmetyje jo karjera rūpinosi Mogiliavo arkivyskupas. Buvo skirtas vikaru Rygoje²⁸. Tuomet arkivyskupijoje jau tarnavo ir brolis Karolis. Taip pat tikėtina, kad Aleksandras nebuvo vienintelis asmuo Hrynevickių giminėje nukentėjęs dėl sukilimo. Nors nenustatėme tikslaus giminystės laipsnio, tačiau žinomas politinio tremtinio dėl sukilimo („Boguševo kaimo šlėktos“, tiesa, kitur nurodoma – „valstietis“) Romualdo Hrynevickio 1883 m. kovo mėnesį pateiktas prašymas (gegužės mėnesį prašymas patenkintas) sugrįžus iš Jenisiejaus gubernijos (matyt, dėl 1883-05-15 amnestijos) apsigyventi „tėvynėje Gardino gubernijoje“. Mat Balstogės apskrityje gyveno jo sūnus Juozapas ir du pusbroliai²⁹. Giminystė tik tikėtina, nors vien geografinė „tėvynės“ nuoroda, jungianti šiuos Hrynevickius, jau esti iškalbina. Būtent Balstogės katalikų kapinėse buvo palaidotas Karolio tėvas Pranciškus, jo kapą *incognito* aplankė vyskupas³⁰. Taigi

Žx. *Directorium Horarum Canoniarum et Missarum pro Clero Romano-Catholico Dioecesis Vilnensis in Annum 1885*, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1884, p. 199.

²⁵ *Русь*, 1883, Nr. 13, p. 35–37.

²⁶ Konfidencialus l. e. Vilniaus generalgubernatoriaus pareigas raštas Vidaus reikalų ministrui, 1884-05-07, in: Rusijos valstybinis istorijos archyvas (toliau – RVIA), f. 821, ap. 3, b. 958, l. 73.

²⁷ Aldona Prašmantaitė, *1863 metų sukilimas...*, p. 208.

²⁸ Paweł Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861–1915. Materiały z urzędowych świadectw władz rosyjskich, archiwów konsystorskich, zakonnych i prywatnych. Dawna Litwa i Białoruś*, d. 2, t. 2, Sandomierz: odbito w Diecezjalnym Zakładzie Graf.-Druk. w Sandomierzu, 1936, p. 294.

²⁹ Dėl Hrynevickio prašymo, in: Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 378, ap. 1883 politinis skyrius (toliau – PS), b. 54, l. 1–4.

³⁰ Gardino gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui [slaptai] 1884-

oficialioje spaudoje nutylėtoji bajorų Hrynevickių giminė pasaulietinės valdžios akyse buvo gana tipinis „nepatikimos“ bajorijos socialinės politinės laikysenos atvejis.

Ir visgi vyskupu Karolis Hrynevickis buvo paskirtas. Beje, Vidmantas teigia, kad Apaštalų Sostas nenorėjo šio kandidato³¹, nors savo motyvų nekomentuoja. Galbūt jo kilmės vieta ar tai, kad po dvasinės seminarijos Minske baigimo 1864 m. tik su trumpa pertrauka jo karjera gana sklandžiai sukosi Sankt Peterburge, galėjo įtakoti ir pozityvų šio asmens įvertinimą valdžios akyse. Tai kėlė įtarimų Apaštalų Sostui. Jo rektoriavimas Mogiliavo arkivyskupinėje seminarijoje Sankt Peterburge (1879–1883) taip pat vertintas teigiamai³². Pažymėtina ir tai, kad Sankt Peterburge negaliojo ŠVK galiojusios administracinės dvasininkų kontrolės priemonės, taigi ir prasižengimams galimybių būta mažiau.

Dvasininko karjera. Hrynevickis 1861–1864 m. mokėsi Minsko vyskupijos dvasinėje seminarijoje, 1868 m. baigė Imperatoriškąją Romos katalikų dvasinę akademiją Sankt Peterburge, jam suteiktas teologijos magistro laipsnis: apginta disertacija lotynų kalba – „Apie Tridento susirinkimą“; rusų kalba – „Apie Viduramžių reikšmę naujiesiems amžiams švietimo raidos požiūriu“³³. Paskirtas Oršos bažnyčios (Minsko gub.) vikaru ir tikybos mokytoju Oršos apskrities mokyklose. Yra teigiama, kad pastarosioms pareigoms nebuvo patvirtintas Vilniaus švietimo apygardos globėjo dėl nepatikimumo³⁴, tačiau kiti tyrėjai³⁵, o ir paties vyskupo išsarmės leidžia manyti, kad tokias pareigas ėjo, t. y. Dievo Žodį

02-17, [rašte nurodoma esą policija pranešė, kad Vilniaus vyskupas naktį iš vasario dešimtosios į vienuoliktąją incognito atvyko į Balstogę, lankė tėvo kapą, grįždamas į Vilnių susitiko su keliais dvasininkais], in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 PS, b. 153, l. 65.

³¹ Edvardas Vidmantas, *Religinis tautinis...*, p. 136.

³² *Литовскія Епархіальныя Вѣдомости*, 1885, Nr. 6, p. 47–49.

³³ Romos katalikų dvasinės akademijos auklėtinių, kuriems 1868-06-22 pripažintas teologijos magistro laipsnis, sąrašas, in: Sankt Peterburgo centrinis valstybinis istorijos archyvas (toliau – *SPCVIA*), f. 46, ap. 1, b. 715, l. 70.

³⁴ Андрей Ганчар, *Римско-католическая...*, p. 262.

³⁵ Jan Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie...*, p. 72; Tadeusz Krahel, „Hryniewicki Karol“..., p. 1265.

mokykloje dėstė³⁶. Nuo 1869 m. jau dėstė Bažnyčios istoriją ir kanonų teisę Imperatoriškojoje Romos katalikų dvasinėje akademijoje (1873 m. patvirtintas šių disciplinų profesoriumi)³⁷, 1877 m. – Mogiliavo arkivyskupijos kanauninkas, 1879 m. – prelatas ir Mogiliavo arkivyskupinės Romos katalikų dvasinės seminarijos rektorius³⁸. Teologijos daktaras. 1877 m. kanonų teisės daktaro mokslo laipsnį³⁹ tuometinis garbės kanauninkas Hrynevickis siekė gauti aplenkdamas disertacijos rengimo, rašymo ir gynimo formalumus. Prašymas tuomet buvo atmestas⁴⁰, nors daktaro laipsnį jis visgi įgijo⁴¹, taigi sėkmingai ir greitai kilo bažnytinės hierarchijos laiptais.

Įvertinant Hrynevickio bažnytinę karjerą paminėtina viena vyskupo charakteristikų detalė – amžius. „*Reprezentuojančios išvaizdos jaunas žmogus [молодой человек представительной наружности]*“⁴² – taip vyskupas buvo apibūdintas Voluinės žemvaldžio. „[...] *tai jaunas žmogus, nei gražus, nei bjaurus, daug meldžiasi, bet taip tyliai, kad neišgirsi*“⁴³, – taip jis charakterizuotas Vilniaus bajorės Kazimieros Bialozoraitės-Tanskienės Riomerių namuose. „*Negalima suteikti teisės ekscentriškam keturiasdešimtmečiui vyskupui nebaudžiamam atskyrinėti nuo Bažnyčios*

³⁶ L. e. Vilniaus generalgubernatoriaus pareigas raštas Vidaus reikalų ministru, 1883-11-11, in: *RVIA*, f. 821, ap. 3, b. 958, l. 57.

³⁷ Imperatoriškosios Romos katalikų dvasinės akademijos valdybos liudijimas, 1883-02-08, in: *RVIA*, f. 821, ap. 3, b. 958, l. 1; Irena Wodzianowska, *Rzymsskokatolicka akademja w Petersburgu [1842–1918]*, Lublin: Towarzystwo naukowe KUL, 2007, p. 153–154.

³⁸ Vidaus reikalų ministro raštas Mogiliavo arkivyskupui metropolitui, 1879-11-26, in: *RVIA*, f. 826, ap. 3, b. 233. l. 176.

³⁹ Imperatoriškosios Romos katalikų dvasinės akademijos valdybos liudijimas, 1883-02-08, in: *RVIA*, f. 821, ap. 3, b. 958, l. 1.

⁴⁰ Mogiliavo arkivyskupo metropolito raštas Imperatoriškosios Romos katalikų dvasinės akademijos valdybai, 1878-03-25, in: *SPCVIA*, f. 46, ap. 1, b. 925, l. 1–3.

⁴¹ Vilma Žaltauskaitė, „Apie vyskupo fotografijas...“, p. 305.

⁴² *Московскія Вѣдомости* (1883-09-17), Nr. 258 laikraščio egzempliorius, in: *LVIA*, f. 378, 1883 PS, b. 153, l. 72–73.

⁴³ Tamara Bairašauskaitė, „Kintantis bajorų pasaulis Kazimieros Bialozoraitės-Tanskienės dienoraštyje ir laiškuose Sofijai Romerienei. XIX a. 8–9 dešimtmečiai“, in: *Lietuvos istorijos metraštis, 2012 metai*, Vilnius, 2013, t. 1, p. 44–45.

*senų, sąžiningų ir ištikimų vyriausybei altoriaus tarnų*⁴⁴, – valdžios argumentacijos detalė. Kad vyskupas nors ir „*jaunas*“, bet neišsigąs grėsmių – pastebėta ir tikėtasi Prūsijos lenkų spaudoje⁴⁵. Kontekstai skirtingi, bet visur atkreiptas dėmesys į vieną savybę – amžių. Tai gali būti tik retorinė formulė, nes keturiasdešimt dvejų metų asmuo anuometinėje visuomenėje vargu ar laikytas jaunu. Kita vertus, matome, kaip socialinis statusas – vyskupijos hierarchas – koregavo amžiaus vertinimą, aukštas statusas leido laikyti jį „jaunu“. Nežinome, ar tokia „jaunystė“ buvo teigiamas argumentas valdžios akyse, kai kandidatūra svarstyta, bet yra teiginių, kad valdžia kandidatūrą rėmė, o Apaštalu Sostas „nenorėjo tvirtinti“⁴⁶. Galbūt tai buvo ir sąmoningas pasaulietinės valdžios pasirinkimas tikintis lojalumo iš asmens už tam tikrą išlygą (dėl amžiaus) kylant karjeroje. Pastebėtina, kad imperijoje tokio amžiaus katalikų hierarchų jau yra buvę: pavyzdžiui, Ignacas Holovinskis (Ignacy Hołowiński) skirtas Mogiliavo arkivyskupu 41-erių metų ir vertintas pasaulietinėje erdvėje gana pozityviai. „Jaunystė“ ne visada buvo stiprinanti autoritetą savybė, nors „senas“ dvasininkas tikinčiųjų samprata nebuvo besąlyginis autoritetas, dažniau – problema⁴⁷, tačiau šiuo atveju reikšminga ne tikinčiųjų, bet valdžios nuomonė, t. y. kitas socialinis ir galios kontekstas, o ji amžiaus užimti tokias pareigas nelaikė kliūtimi.

Taigi 1883 m. balandžio 13 d. imperatorius Aleksandras III pasirašė įsaką dėl Vilniaus vyskupo paskyrimo⁴⁸; vyskupas gavo 1000 rublių „taloną“ pervažiavimui iš Sankt Peterburgo į Vilnių, aprangai ir kitiems vyskupo ženklams⁴⁹ – insignijoms.

⁴⁴ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas VIDAUS reikalų ministrui, 1885-01-09, in: *RVIA*, f. 821, ap. 3, b. 959, l. 29.

⁴⁵ Citata iš „*Dziennik Poznański*“: Андрей Ганчар, *Римско-католическая...*, p. 231.

⁴⁶ Edvardas Vidmantas, *Religinis tautinis...*, p. 136.

⁴⁷ Maria Kriśań, *Chłopi wobec zmian cywilizacyjnych w Królestwie Polskim w drugiej połowie XIX – początku XX wieku*, Warszawa: Wydawnictwo Neriton, Instytut Historii PAN, 2008, p. 86–88.

⁴⁸ Įsakas Valdančiam Senatui [kopija], in: *RVIA*, f. 821, ap. 3, b. 958, l. 9.

⁴⁹ VIDAUS reikalų ministro raštas Vilniaus vyskupui [kopija], 1883-04-14, in: *RVIA*, f. 821, ap. 3, b. 958, l. 2; Vilniaus generalgubernatoriaus pranešimas Vilniaus,

Miestui ir katedrai vyskupo teko palaukti. Vilniaus vyskupijos valdytoju tuo metu pasaulietinė valdžia skyrė prelatą Klementijų Linkiną (Klementij Linkin)⁵⁰. Visgi vyskupijos valdymą naujasis vyskupas organizavo ir iš Sankt Peterburgo. Dar tebegyvendamas arkivyskupinėje Mogiliavo seminarijoje (iš ten rašyti jo raštai Vilniaus vyskupijos valdytoju⁵¹) naujasis vyskupas jau balandžio 15 d. išsiuntė pirmuosius oficialius raštus Vilniaus Romos katalikų dvasinei konsistorijai ir Vilniaus katedros kapitulai, kuriuose nurodė tik su jo žinia priimti sprendimus⁵². Vadinasi, prelato Linkino įgaliojimai ir valdžia truko visai neilgai.

Tą pačią dieną Vidaus reikalų ministrui Dmitrijui Tolstojui „nuolankus tarnas“ Hrynevickis išreiškė viltį, kad ras moralinį palaikymą uoliai tarnaudamas Valdovui, Bažnyčiai ir Tėvynei⁵³. Beje, prisistatydamas vietos valdžiai – generalgubernatoriui ir gubernatoriams – pirmiausiai vyskupas pabrėžė tarnavimą Bažnyčiai („su viltimi tarnauti Bažnyčiai, atnešti naudą Sostui ir Tėvynei“)⁵⁴. Nors dėmėnys sukeisti, bet visi išlaikyti. Taigi visi prisistatymo administracijai formalumai, lojalumo deklaravimai deramai buvo atlikti dar Sankt Peterburge.

Gardino gubernatoriams, 1883-04-22, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 bendrasis skyrius (toliau – BS), b. 318, l. 7, Vilniaus vyskupo raštas į Vidaus reikalų ministerijos Kitatikių dvasinių reikalų departamentą, 1883-04-30, in: *RVIA*, f. 821, ap. 3, b. 958, l. 13.

⁵⁰ Slaptai, l. e. Vilniaus generalgubernatoriaus raštas, 1883-04-13, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2441, l. 8.

⁵¹ Vilniaus Romos katalikų dvasinės konsistorijos raštas Vilniaus vyskupijos valdybai, [ranka prirašytas siuntėjo adresas „Jekateringofskij prospektas, namo Nr. 37“], 1883-04-22, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2441, l. 10.

⁵² Nr. 1 – Vilniaus vyskupo raštas Vilniaus Romos katalikų dvasinei konsistorijai, Nr. 2 – Vilniaus katedros kapitulai, 1883-04-15, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2441, l. 4–5. O Nr. 3 – prisistatymas generalgubernatoriui.

⁵³ Vilniaus vyskupo raštas Vidaus reikalų ministrui, 1883-04-15, in: *RVIA*, f. 821, ap. 3, b. 958, l. 14.

⁵⁴ Informuoja, kad imperatoriaus įsakas dėl skyrimo Vilniaus vyskupu pasirašytas balandžio 13 d., o vyskupo pareigas pradėjo eiti balandžio 15 d. Raštas Nr. 3, Vilniaus vyskupo raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1883-04-20, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 BS, b. 318, l. 11. Taip pat ir kitas Vilniaus vyskupo raštas Vilniaus generalgubernatoriui ir gubernatoriams, 1883-04-20, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2441, l. 6–7.

Vyskupo pašventinimo apeigos vyko Sankt Peterburgo Šv. Kotrynos bažnyčioje balandžio 25 d. per šv. evangelisto Morkaus iškilme⁵⁵. Nežinome, ar vyskupas pats rinkosi šią dieną, bet ji pridėjo papildomą prasmę vyskupo išventinimo iškilmei. Evangelisto Morkaus simbolis – liūtas – stiprybės ženklas, be to, egzistavo šio šventojo kankinystės legenda. Ją, tikėtina, žinojo dvasininkas, baigęs akademiją, kurios regula numatė šventųjų kankinystės aprašymų skaitymą. Gegužės 4 d. (trečiadienį) 12 val. Vilniaus vyskupas turėjo prisistatyti imperatoriui⁵⁶, o gegužės 26 dieną (ketvirtadienį) 8 val. ryto jis numatė atvykimą į Vilnių⁵⁷. Taigi beveik pusantro mėnesio nuo imperatoriaus įsako ir mėnesį nuo pašventinimo vyskupas dar tebegyveno Sankt Peterburge. Nors savo valdžią vyskupijai deklaravo nedelsiant. Pranešė ir dvasininkams, ir pasaulietinėms valdžios institucijoms. Rūpinosi ne tik vyskupijos administravimu. Keičiantis rezidavimo vietai, jis taip pat rūpinosi savo dvasiniu gyvenimu, religinių praktikų atlikimu.

Vyskupas nedelsė pasiskirti dvasios tėvą – kapelioną ir organizavo jo atvykimą į Sankt Peterburgą⁵⁸. Laikinais kapelionu pasirinko dar nuo mokslų Imperatoriškojoje Romos katalikų dvasinėje akademijoje laikų pažįstamą teologijos magistrą Motiejų Harasimovičių (Maciej Harasimowicz). Pastarasis akademiją baigė 1870 m.⁵⁹, taigi mokėsi

⁵⁵ Varšuvos arkivyskupas Vincentas Popielis asistuojant Kujavijos Kališo vyskupui Aleksandriui Beresnevičiui bei Kielcų vyskupui Tomui Kulinskiui išventino Hrynevičų Vilniaus vyskupu. Vilniaus vyskupo raštas Vilniaus Romos katalikų dvasinei konsistorijai, 1883-05-21, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2441, l. 14.

⁵⁶ Vidaus reikalų ministro raštas Vilniaus vyskupui, 1883-04-29, in: *RVIA*, f. 821, ap. 3, b. 958, l. 11.

⁵⁷ Vilniaus vyskupo raštas Vilniaus Romos katalikų dvasinei konsistorijai, 1883-05-21, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2441, l. 15; Vilniaus gubernatoriaus telegrama l. e. Vilniaus generalgubernatoriaus pareigas, 1883-05-26, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 BS, b. 318, l. 17.

⁵⁸ Vilniaus vyskupo raštas Vilniaus gubernatoriui, 1883-05-14, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2444, l. 5.

⁵⁹ Vilniaus vyskupijos valdytojo raštas akademijos rektoriui Dominykui Stacevičiui [dėl akademijos auklėtinių išventinimo į kunigus], 1870-01-24, in: *SPCVIA*, f. 46, ap. 1, b. 797, l. 123; Imperatoriškosios Romos katalikų dvasinės akademijos auklėtinių, kuriems 1870-06-23 pripažintas teologijos magistro laipsnis, sąrašas, in: *SPCVIA*, f. 46, ap. 1, b. 715, l. 80.

joje tuo laiku, kuomet ten studijavo bei dėstė ir būsimasis vyskupas Hrynevickis. Tiesa, vėliau šio dvasininko karjera skleidėsi ne Sankt Peterburge, o Vilniaus vyskupijoje, ir ypatingu uolumu pasaulietinei valdžiai jis nepasižymėjo: buvo Aušros Vartų parapijos vikaru, o nuo 1872 m. Vilniaus seminarijos rektoriumi, atleistas iš pareigų 1878 m. gegužės mėnesį dėl to, kad Katedroje aukojant šv. Mišias keletą dienų praleido maldas už imperatorių⁶⁰, vėliau skirtas Lydos bažnyčios vikaru, Novy Dvoro administratoriumi, Lydos dekanu (1882). Akivaizdu, kad bendravimo ar draugystės ryšys tarp šių dvasininkų buvo išlaikytas, jeigu Harasimovičius buvo parsikviestas į Sankt Peterburgą būti kapelionu.

Pastebėtina, kad Hrynevickiui Sankt Peterburgo sociokultūrinė aplinka buvo reikšminga. Iš tų asmenų, su kuriais vienu metu mokytasi ar dirbta akademijoje, seminarijoje, o galbūt neformaliai bendrauta, Vilniaus vyskupas formavo panašaus amžiaus sau artimų žmonių ratą veiklai Vilniaus vyskupijoje. Žinoma, pasirinkimo kriterijus sunku tiksliai identifikuoti, nes kai kurie asmenys iš tos pačios aplinkos nebuvo proteguojami. Pavyzdžiui, Steponas Zveravičius (Stefan Zwierowicz) 1883 m. atleistas iš seminarijos inspektoriaus, rektoriaus pareigų (pastarąsias užėmė tik laikinai)⁶¹. Tiesa, vėliau jis skirtas Vilniaus miesto dekanu.

Į savo vyskupiją Hrynevickis bandė parsikviesti ir Mogiliavo seminarijos dėstytoją Vincentą Sviderskį (Wincenty Swiderski), Vilniaus vyskupijos dvasininką (iki panaikinant Minsko vyskupiją – Minsko vyskupijos dvasininkas⁶²), numatė jam buvusią Harasimovičiaus vietą, t. y. Lydos dekanu ir klebono⁶³. Atrodo, kad šis paskyrimas nepavyko, nes jau 1883 m. birželio 18 d. į tą vietą siūlytas kun. Romualdas

⁶⁰ Vidaus reikalų ministro raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1878-05-27, in: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 457, l. 10.

⁶¹ Įdomu, kad oficialiame rašte pažymėta, jog Zveravičius buvo nepalankiai vertintas Vilniaus vyskupo Hrynevickio. Vilniaus gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1886-10-08, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1886 BS, b. 903, l. 1.

⁶² Vincento Sviderskio 1873 m. formuliarinis lapas, 1873, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3261, l. 517–518.

⁶³ Vilniaus vyskupo raštas Vilniaus gubernatoriui, 1883-05-14, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2444, l. 5.

Staševičius⁶⁴ tą pareigybę ir užėmė, o Sviderskis tebedėstė seminarijoje Sankt Peterburge.

Naujasis vyskupas keitė ir Vilniaus Romos katalikų dvasinės seminarijos vadovybę. Seminarijon taip pat siūlyti (gegužės mėnesį⁶⁵) ir skirti buvę Hrynevickio bendramoksliai iš akademijos⁶⁶: rektoriumi 1883 m. birželio mėnesį skirtas Konstantinas Majevskis (Konstanty Majewski), inspektoriumi – Vincentas Kliučinskis (Wincenty Kluczyński), iki tol Vilniaus seminarijos dėstytojas, garbės kanauninkas, teologijos magistras). Majevskis iki naujo paskyrimo buvo ir arkivyskupinės seminarijos Sankt Peterburge dėstytoju ir kapelionu, garbės kanauninku, teologijos magistras. Beje, 1883 m. birželio 13 d. metropolitas Gintautas prašė vyskupą Hrynevickį Majevskį palikti seminarijoje dar nors metams, nes esą trūksta dvasininkų⁶⁷, tačiau šis nesutiko. Ir vėliau vyskupas rinko ir skyrė naujus jos dėstytojus, kartu su gubernatoriumi lankė seminariją keliamųjų ir baigiamųjų egzaminų metu⁶⁸, teikė šventimus studentams (beje, paminėtina, kad vyskupui atsikėlus į Vilnių keletas Sankt Peterburgo seminarijos klierikų siekė persikelti į Vilniaus seminariją⁶⁹). Vyskupas atvažiavo į seminariją atsisveikinti ir prieš išvykdamas į Sankt Peterburgą 1885 m. sausio mėnesį (sausio 20 d. Vilniaus generalgubernatorius gavo Vidaus

⁶⁴ Vilniaus vyskupo raštas Vilniaus gubernatoriui, 1883-06-18, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2444, l. 28.

⁶⁵ Vilniaus vyskupo raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1883-05-04, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 BS, b. 346, l. 1.

⁶⁶ Romos katalikų dvasinės akademijos auklėtinių, kuriems 1868-06-22 pripažintas teologijos magistro laipsnis, sąrašas, in: *SPCVIA*, f. 46, ap. 1, b. 715, l. 70; Vilniaus vyskupijos valdytojo raštas akademijos rektoriui Dominykui Stacevičiui [dėl akademijos auklėtinių iššventinimo į kunigus], 1870-01-24, in: *SPCVIA*, f. 46, ap. 1, b. 797, l. 123; l. e. Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Vidaus reikalų ministrui su pažymomis apie K. Majevskį ir V. Kliučinskį, 1883-06-01, in: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 457, l. 58–60.

⁶⁷ Mogiliavo arkivyskupo metropolito Gintauto raštas Vilniaus vyskupui, 1883-06-13, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2442, l. 34.

⁶⁸ Vilniaus švietimo apygardos globėjo raštas Vilniaus gubernatoriui su apygardos inspektoriaus ataskaitos kopija, 1883-09-11, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 BS, b. 284, l. 11.

⁶⁹ [Duomenys apie Vilniaus vyskupijos seminariją, 1883–1885 metai], in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2442, l. 59–67; 73–75; 86–87; 90–93; 110–111; 209–214.

reikalų ministro raštą dėl vyskupo atvykimo į sostinę⁷⁰. Galima teigti, kad vyskupas nuolatos rūpinosi seminarija. Tai visiškai atitiko Tridento susirinkimo dvasią, pabrėžusią vyskupo valdžią seminarijoms. Pastebėtina, kad tuomet, kai pasaulietinės valdžios iniciatyva vyskupas pateikė naujus seminarijos įstatus, Vidaus reikalų ministerijoje projektas buvo atmestas, nes jame deklaruota absoliuti vyskupo valdžia seminarijai. Projekte buvo pažymėta, kad „šiuose įstatuose visai neminama vyriausybė, tarytum ji vyskupui neegzistuoti“⁷¹. Pastaba iškalbinga. Pasaulietinė valdžia negalėjo sutikti su tokia vyskupo pozicija rengiant dvasininkus. Projektas ir liko projektu. Tačiau vyskupui pavyko pasiekti, kad penkeriems metams būtų padidintas priimamųjų į seminariją skaičius (iki 70 klierikų). Vyskupo prestižą visuomenėje, ypač tarp aukštojo luomo, rodo ir tai, kad tarp stojančiųjų į Vilniaus seminariją išaugo bajorų ir miestiečių skaičius⁷².

Taip pat svarbu paminėti, kad dar balandžio mėnesį Hrynevickis ėmėsi pakeisti ir vienos reikšmingiausių Vilniaus parapijų – Aušros Vartų parapijos ir koplyčios – administratorių. Ilgametis Vilniaus vyskupijos valdytojas prelatas Petras Žilinskis (Piotr Żyliński) buvo atleistas iš šių pareigų. Dar iki atvykstant į Vilnių vyskupas nurodė perimti šios bažnyčios turtą pagal 1863 m. inventorių ir perduoti vikarui Steponui Račkauskui⁷³ (beje, vėliau šį jauną dvasininką paskyrė dėstyti į Vilniaus seminariją, su juo 1885 m. sausio mėnesį vyko ir į Sankt Peterburgą). Rugsėjo mėnesį⁷⁴ imta rūpintis Aušros Vartų klebonu paskirti dvasinin-

⁷⁰ 1885-01-23 Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Vidaus reikalų ministrui, in: *RVIA*, f. 821, ap. 3, b. 959, l. 52.

⁷¹ Vilniaus vyskupo raštas Vidaus reikalų ministrui [su pastabomis], 1884-09-07, in: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 378, l. 48.

⁷² Vidaus reikalų ministro raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1884-04-06, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1877 BS, b. 379, d. 1, l. 254. Vilma Žaltauskaitė, *Lietuvos krikščioniškosios demokratijos genezė. XIX a. pab. – XX a. pr. Sociopolitinis aspektas: daktaro disertacija*, Vilnius: LII, Kaunas: VDU, 2000, p. 60–61.

⁷³ Vilniaus vyskupo raštas Vilniaus Romos katalikų dvasinei konsistorijai [nuo-rašas], 1883-04-28, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2444, l. 2. (Bažnyčios patikrinimo dokumentai pateikti birželio 1 d., *ibid.*, l. 16–19).

⁷⁴ Vilniaus gubernatoriaus raštas Vilniaus vyskupui, 1883-10-17, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2444, l. 178 (minimas 1883-09-02 vyskupo raštas); Vilniaus vyskupo raštas Vilniaus gubernatoriui, 1883-10-19, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2444, l. 180.

ką iš Sankt Peterburgo: Vyborgo kapinių koplyčios kapelioną Viktorą Fronckevičių⁷⁵ (Wiktor Frąckiewicz, pastarasis 1863 m. lydėjo Vilniaus vyskupą Krasinskį į tremtį Viatkoje⁷⁶. Nuo 1873 m. jis perkeltas į Mogiliavo arkivyskupiją, tarnavęs Sankt Peterburge⁷⁷). Pasaulietinė valdžia neprieštaravo šiam paskyrimui⁷⁸, nesikišo ir dėl Žilinskio karjeros pokyčių. Dėl šio asmens jau buvo apsispręsta skiriant naująjį vyskupą.

Taigi pradžioje vyskupas gana sėkmingai formavo patikimų dvasininkų socialinę aplinką vyskupo autoritetui įtvirtinti ir ganytojiškai veiklai organizuoti bei realizuoti. Į ją buvo įtrauktas ir jau minėtas brolis Aleksandras. Jam skirta reikšminga ir pelninga Vilniaus parapija – Verčiai⁷⁹. Tačiau skyrus jį ir Vilniaus kapitulos prelatu, Vilniaus generalgubernatorius jau 1884 m. liepos mėnesį ėmėsi iniciatyvos, kad dvi reikšmingos pareigybės nesidubliuotų ir reikalavo pašalinti Aleksandrą iš Verkių parapijos klebono pareigų. 1884 m. rudenį A. Hrynevickis skirtas į Šv. Stepono bažnyčią (be parapijos)⁸⁰. Pasaulietinė valdžia šiuo atveju dar kartą parodė savo galią. Be to, Vilniaus vyskupo ganytojiškos

⁷⁵ Vilniaus vyskupo raštas Vyborgo kapinių koplyčios kapelionui, 1883-11-21, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2446, l. 21.

⁷⁶ Vilniaus gubernatoriaus raštas l. e. Vilniaus generalgubernatoriaus pareigas, 1883-10-25, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 BS, b. 350, l. 151; Adomas Stanislovas Krasinskis, *Atsiminimai*, parengė Aldona Prašmantaitė, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2013, p. 201, 203.

⁷⁷ Vilniaus gubernatoriaus raštas vyskupui, 1883-11-19, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2446, l. 20; Vilniaus vyskupo raštas Vyborgo kapinių koplyčios kapelionui, 1883-11-21, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2446, l. 21.

⁷⁸ L. e. Vilniaus generalgubernatoriaus pareigas raštas Vidaus reikalų ministrui [juodraštis], 1883-11-02, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 BS, b. 350, l. 152; VRM Viceministro raštas l. e. Vilniaus generalgubernatoriaus pareigas, 1883-11-08, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 BS, b. 350, l. 164.

⁷⁹ Vilniaus gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui [dėl Vilniaus kapitulos prelato Aleksandro Hrynevickio paskyrimo Verkių parapijos klebonu], 1883-12-09, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 BS, b. 350, l. 179; [nurodymas A. Hrynevickiui dėl priesaikos pradėdant tarnybą], 1884-01-12, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2451, l. 8; Vilniaus generalgubernatoriaus raštas VRM Kitatikių dvasinių reikalų departamento direktoriui [konfidencialus], 1884-03-10, in: *RVIA*, f. 821, ap. 3, b. 958, l. 69.

⁸⁰ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas VRM Kitatikių dvasinių reikalų direktoriui [konfidencialus], 1884-11-14, in: *RVIA*, f. 821, ap. 3, b. 958, l. 86.

veiklos vertinimai tuo metu (ypač po 1883, 1884 m. vyskupo kanoninių vizitacijų Gardino gubernijoje) jau buvo pakitę ne jo lojalumo naudai.

Vyskupas, keisdamas reikšmingiausių, turtingiausių Vilniaus parapijų dvasininkus, neabejotinai išreiškė savo požiūrį į keičiamuosius ir savo pozityvų vertinimą tiems, kuriuos skyrė į naujas vietas. Tačiau Rusijos imperijoje katalikų dvasininkų skyrimas nebuvo tik vyskupo kompetencija⁸¹. Po 1863–1864 m. pasaulietinė valdžia itin kišosi į šį procesą, skyrė ne tik tarnybos vietas, bet ir bažnytinius titulus. Hrynevickis savo vyskupijoje, jos hierarchijoje susidūrė su tokių dvasininkų egzistavimu. Pastarieji savo lojalia veikla buvo užsitarnavę pasaulietinės valdžios palankumą, todėl jų karjeros nuo vyskupo planų priklausyti neturėjo, o jų karjerų vingiais itin domėjosi pasaulietinė valdžia. Reikia paminėti, kad imperijoje tik skyrus naujuosius vyskopus, o šiems savo nuožiūra pradėjus dvasininkų skyrimus, pasaulietinė valdžia suskubo naujais aplinkraščiais (1883-05-04; 1883-10-12; 1884-01-27; 1884-04-20⁸²) reglamentuoti dvasininkų skyrimą, atleidimą ir perkėlimą. Generalgubernatorius aplinkraščiais nurodė Vilniaus, Gardino ir Kauno gubernatoriams organizuoti duomenų rinkimą dėl dvasininkų perkėlimo priežasčių⁸³.

Tačiau ir tuomet vyskupas vykdė savo pareigas. Vilniaus katedros kapitulos prelatas Aleksandras Kopcegovičius (Aleksander Kopcegowicz) dar birželio pradžioje pateikęs vyskupui itin išsamią ir nepalankią ataskaitą apie prelato Žilinskio administruotą Aušros Vartų parapiją⁸⁴ įvykdė vyskupo nurodymą. Kopcegovičius tą patį mėnesį buvo išpėtas dėl amoralaus savo elgesio, jam nurodyta išvykti iš Vilniaus į Minsko vyskupiją (joje jis ir pradėjo dvasininko karjerą pasižymėdamas tuo, kad ėmėsi var-

⁸¹ Vilma Žaltauskaitė, „Romos katalikų dvasininkų socialinis mobilumas (po 1863–1864 m. sukilimo iki XX a. pradžios)“, in: *Lietuvos istorijos metraštis, 2014 metai*, Vilnius, 2015, t. 2, p. 109–113.

⁸² Aplinkraštis Vilniaus, Kauno, Gardino gubernatoriams [slaptai], 1884-04-20, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1884 PS, b. 43, l. 1–2;

⁸³ Vilma Žaltauskaitė, „Romos katalikų dvasininkų socialinis mobilumas...“, p. 111–112.

⁸⁴ Aleksandro Kopcegovičiaus raportas konsistorijai, 1883-06-01, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2444, l. 17–18.

toti rusų kalbą pridėtinėse pamaldose, ir tai laidavo jo karjeros kilimą)⁸⁵. Kopcegovičius jau 1883 m. liepos mėnesį buvo pašalintas iš dvasininkų luomo dėl minėto amoralaus elgesio ir nepaklusnumo vyskupui, mat taip ir liko vyskupijoje. Priekaištai dvasininko moralei buvo svarbus argumentas, tačiau nepaklusnumas vyskupo valdžiai sąlygojo aukščiausią bausmę. Nepklusnūs Kopcegovičius užėmė Vilniaus katedros kapitulos prelado vietą, o pasaulietinė valdžia nurodė, kad imperatoriaus įsaku patvirtinto prelado vyskupas negali atleisti⁸⁶. Tačiau vyskupas laikėsi savo – į dvasininkų sąrašus kitų metų vyskupijos kalendoriuje šio prelado neįtraukė.

1883 m. birželio mėnesį⁸⁷ vyskupas norėjo iš užimamų pareigų atleisti ir kitą dvasininką – Joną Malyševičių (Jan Małyszewicz). Jis buvo Gardino dekanas, Gardino parapiinės (Šv. Pranciškaus Ksavero) bažnyčios klebonas ir Balstogės arkidiakonas. Malyševičius parengė ir išleido tikybos vadovėlį rusų kalba⁸⁸ ir tuo vyskupo akyse aiškiai viršijo savo kaip dvasininko kompetencijas. Abejotinos moralės dvasininkas jau buvo pasižymėjęs rusų kalbos įvedimu pridėtinėse pamaldose, taigi pasaulietinei valdžiai buvo palankus. Jis turėjo I-os klasės ir gana gausią (1883 m. – 5 115 parapijiečiai), vadinasi, ir pajamas užtikrinančią parapiją bei kitas apmokamas pareigas. Ir dėl šio dvasininko pasaulietinė valdžia įsikišo: paprašė nurodyti atleidimo priežastį ir numatomą kitą tarnybos vietą⁸⁹. Vyskupas paaiškino esą „Malyševičius elgiasi amoraliai, važinėja į įvairias vietas su moterimis ir pats turėdamas būti geru pavyz-

⁸⁵ Plačiau žiūrėti: Vilma Žaltauskaitė, „Romos katalikų dvasininkų socialinis mobilumas...“, p. 104; Андрей Ганчар, *Римско-католический*, p. 87–88.

⁸⁶ Plačiau žiūrėti: Vilma Žaltauskaitė, „Romos katalikų dvasininkų socialinis mobilumas...“, p. 104.

⁸⁷ Vilniaus vyskupo raštas Gardino gubernatoriui, 1883-06-21, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2444, l. 31.

⁸⁸ Иоаннъ Малышевичъ, *Краткая история Ветхаго и Новаго Заѣта съ приложеніемъ важнѣйшихъ молитвъ и краткаго катихизиса. Для учащагося римско-католическаго юношества*, Вильна: в Русской кн. торговле А. Г. Сыркина, 1904 (penktasis leidimas. Su 1881 m. liepos 4 d. prelado Žilinskio leidimu šios knygos publikavimui).

⁸⁹ L. e. Vilniaus generalgubernatoriaus pareigas raštas Vilniaus vyskupui, 1883-06-29, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2444, l. 39.

džiu liaudžiai ir dvasininkams, sėja pagundas ir žeidžia dvasininko luomo orumą“. Toliau teigė, kad nori jį turėti arčiau savęs Vilniuje, stebėti kaip taisosi ir tada skirti kiton vieton⁹⁰. Tokio paaiškinimo nepakako. Atleidimą l. e. Vilniaus generalgubernatoriaus pareigas Aleksandras Nikitinas atmetė⁹¹. Nepavykus perkelti šio kunigo imtasi kitos dvasinės bausmės: jis buvo uždarytas trijų dienų atgailos rekolekcijoms į seminariją. Rektoriaus prašyta, kad jam vadovaujant būtų atkreiptas Malyševičiaus dėmesys „į esminę dvasininkui būtinybę paklusti valdžiai Dievo nustatytai“⁹², o iš Malyševičiaus prašyta tyloje ir nuolankia dvasia priimti bausmę, prašyti Viešpaties nuodėmių atleidimo, po rekolekcijų atlikti išpažintį. Ir tik tuomet jam bus panaikintas draudimas atlikti dvasininko tarnystę⁹³. Taigi vyskupas primygtinai rūpinosi dvasininko paklusnumo išlaikymu. Dvasinės bausmės vieta – seminarija. Šios institucijos įtraukimas į dvasininkų perauklėjimą, kontrolę daro dar suprantamesnį vyskupo dėmesį jai, jos tarnautojams. Vyskupas – buvęs kanonų teisės dėstytojas ir disertacijos apie Tridento susirinkimą autorius – gerai žinojo seminarijos pavaldumo ir funkcijų klausimus. Taigi kol kas Malyševičius tarnystės vietą išlaikė. Vyskupui 1883 m. rugpjūčio-rugsėjo mėnesį lankantis Gardine šis dekanas dar ir pasitiko vyskupą⁹⁴. O vėliau savo iniciatyva apie šį vyskupo vizitą liudijo ypatingų pavedimų generalgubernatoriaus valdininkui: esą vyskupas nurodė nedrausti eiti Sutvirtinimo sakramento pas vyskupą ir galimai buvusiems unitams⁹⁵. Taigi galima teigti, kad susiklosčiusi įtampa su Malyševičiumi

⁹⁰ Vilniaus vyskupo raštas l. e. Vilniaus generalgubernatoriaus pareigas, 1883-07-01, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2444, l. 41.

⁹¹ Vilniaus gubernatoriaus raštas Vilniaus vyskupui, 1883-07-16, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2444, l. 62.

⁹² Vilniaus vyskupo raštas Vilniaus Romos katalikų dvasinės seminarijos rektoriui, 1883-07-21[?], in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2444, l. 64.

⁹³ Vilniaus vyskupo raštas Jonui Malyševičiui, 1883-07-21, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2444, l. 65.

⁹⁴ Konfidencialus l. e. Vilniaus generalgubernatoriaus pareigas raštas Vidaus reikalų ministrui, 1883-11-09, in: *LVIA*, f. 378, 1883 PS, 153 l. 34.

⁹⁵ Vilniaus generalgubernatoriaus ypatingų pavedimų valdininko [?] Danilovo raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1883-12-06; Vilniaus generalgubernatoriaus ypa-

nebuvo išspręsta, pataisyti kunigo moralę ir laikyseną rekolekcijomis ir atgaila nesisekė. Tad 1884 m. birželio mėnesį Gardino dekanas pareigas ėjo ne tik Malyševičius, bet ir be pasaulietinės valdžios sutikimo, taigi tik vyskupo valia, skirtas naujas dekanas – kunigas Bronislovas Zaustinskis (Bronisław Zaustiński)⁹⁶. Vyskupas pašalino Malyševičių iš dvasininkų luomo 1884 m. liepos mėnesį⁹⁷. Pastarasis akivaizdžiai nepakluso vyskupui – nenusišalino iš tarnystės vietos. Per pamokslą Gardino bernardinų bažnyčioje „nuo didžiojo altoriaus laiptų“ 1884 m. spalio 15 dieną maždaug 500 klausytojų akivaizdoje vyskupas Hrynevickis paaiškino savo poziciją Malyševičiaus atžvilgiu: dėl nepaklusnumo bažnytinei valdžiai vadino jį atskalūnu, nihilistu ir socialistu. Trankydamas vyskupo lazda į grindis kalbėjo, kad savo nuostatų nekeis, net jei būtų pjaustomas į gabalus. Vyskupas pabrėžė kunigo nepaklusnumą bažnytinei valdžiai ir nurodė, kad pasaulietinė valdžia nėra tuo klausimu kompetentinga⁹⁸. Tuo tarpu pasaulietinės valdžios veiksmai rodė kitokią jos poziciją – demonstravo savo galią kontroliuodama dvasininkus. Štai 1884 m. liepos 16 d. Vilniaus vyskupas informuojamas, kad generalgubernatorius nurodė gubernatoriams per policijos pareigūnus rinkti ir pranešti informaciją apie dvasininkų „nedorovingą gyvenimo būdą“ ir nederančius luomui veiksmus. Informuota, kad duomenys bus pranešti vyskupui⁹⁹, bet iniciatyva buvo pasaulietinės valdžios. Rašto turinys rodo, kad taip reaguota į Vilniaus vyskupo liepos 6 d. raštą dėl Malyševičiui pritaikytos aukščiausios bausmės – šalinimo iš luomo – už valdžios viršijimą, santykius su moterimi, liturgijos pažeidimus.

Taigi situacija su dvasininkais Kopcegovičiumi, Malyševičiumi akivaizdžiai rodė bažnytinės ir pasaulietinės valdžios susikirtimą. Pastarosios

tingų pavedimų valdininko [?] Muravjovo raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1884-05-15, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1884 BS, b. 965, l. 38, 82.

⁹⁶ Vilma Žaltauskaitė, „Romos katalikų dvasininkų socialinis mobilumas...“, p. 105.

⁹⁷ Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos raštas į VRM Kitatikų dvasinių reikalų departamentą, 1884-11-14, in: *RVIA*, f. 821, ap. 3, b. 958, l. 86.

⁹⁸ Slaptas Gardino gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1884-10-17, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 BS, b. 318, l. 129–131.

⁹⁹ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Vilniaus vyskupui, 1884-07-16, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1884 BS, b. 875, l. 2–3.

siekimą demonstruoti, kad iš esmės nėra atsisakoma buvusios pozicijos, kad valdžiai rūpi jai lojalumą demonstravę ir jos iniciatyvas rėmę dvasininkai. Valdžia gynė savo statytinius, reikalavo vyskupo minėtus asmenis įrašyti atgal į dvasininkų sąrašus (kasmet publikuojamus vyskupijos kalendoriuose). Konfliktas toliau atsispindėjo ir tęsėsi vyskupijos kalendorių braukymo ir lapelių su naujais įrašais klįjavimo istorijoje¹⁰⁰, generalgubernatoriaus pavadinime „kvailiu“, vyskupo ištarmėje, kad ir ištremtas jis liks Vilniaus vyskupu¹⁰¹. Galiausiai konfliktas baigėsi vyskupo kelione sausio 22 d. vėl vakarą į Vilniaus geležinkelio stotį keturiais žirgais kinkytu atviru vežimaičiu, dar pravažiuojant Aušros Vartų koplyčią, pakeliui laiminant klūpančius ir stovinčius tikinčiuosius¹⁰², ir Jaroslavliu – tremtimi.

Tačiau ne 1884 m. rugsėjo mėnuo buvo tokios įtampos tarp pasaulietinės valdžios ir vyskupo pradžia. Aukštesnio ar žemesnio lygio įtampų būta nuolat. Pavyzdžiui, 1883 m. lapkričio mėnesį vyskupas buvo iškviestas pas generalgubernatorių ir dėl kito valdžios proteguoto dvasininko kanauninko Simono Makarevičiaus (Simeon Makarewicz)¹⁰³. Panašios kaip ir jau minėti dvasininkai karjeros kunigas užėmė Minsko dekanato pareigas, taigi nepriklausė Vilniaus vyskupo pavaldumui, tačiau buvo Vilniaus kapitulos kanauninku ir iš jos gavo išlaikymą, todėl vyskupui nurodyta jam nekenkti, iš Minsko neatšaukti, nes pastarasis ten yra „vyriausybės valia“. Vyskupas teigė nesidomintis Makarevičiumi¹⁰⁴. Ir pastarasis savo pareigas Vilniaus kapituloje išlaikė.

¹⁰⁰ Vilma Žaltauskaitė, „Romos katalikų dvasininkų socialinis mobilumas...“, p. 105–106.

¹⁰¹ Vytautas Merkys, *Tautiniai santykiai...*, 2006, p. 145; Vilma Žaltauskaitė, „Apie vyskupo fotografijas...“, p. 304.

¹⁰² 1885-01-23 Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Vidaus reikalų ministrui, in: *RVIA*, f. 821, ap. 3, b. 959, l. 57.

¹⁰³ Simono Makarevičiaus 1873 m. formuliarinis lapas, 1873, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3261, l. 545.

¹⁰⁴ Vidaus reikalų ministro raštas l. e. pareigas Vilniaus generalgubernatoriui, 1883-11-02, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 BS, b. 350, l. 158–159; l. e. pareigas Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Vidaus reikalų ministrui, 1883-11-13, *LVIA*, f. 378, ap. 1883 BS, b. 350, l. 162–163.

Vyskupas demonstravo savarankišką laikyseną vietinės pasaulietinės valdžios atžvilgiu atsakydamas į Vilniaus generalgubernatoriaus 1884 m. liepos 13 d. priekaištus dėl to, kad vyko į Gardiną be generalgubernatoriaus sutikimo. Į priekaištą oficialiai atsakė, kad vyko dėl Malyševičiaus „skandalų“, kad tokias keliones draudžiančio įstatymo nežino ir todėl jo nepažeidė. Vyskupo atsakymas buvo ypatingos savo galios deklaravimas teigiant, kad imperatoriaus įsake nebuvo nurodyta jokių apribojimų jam atlikti vyskupo pareigas, o vyskupijos lankymas ir yra tokia pareiga. Vyskupo rašto maniera – savita – tarsi dialogas su generalgubernatoriumi. Tokia maniera rodė savo vertę ir reikšmingumą jaučiančio asmens laikyseną. Esą jis atsakingas ne generalgubernatoriui. Vyskupas tikėjosi, kad generalgubernatorius „supras“, jog tas reikalavimas „negali turėti pilnos įstatyminės galios“, deklaravo savo gerą valią: „beje, pakludamas ir visada šventai ir nepažeidžiant vykdydamas vyriausybės nurodymus, kurie nesikerta su Katalikų Bažnyčios mokymu ir taisyklėmis, aš pasiruošęs išvykdamas apžiūrėti bažnyčių, pranešti dėl reikalingų nurodymų, kad nebūtų kliūčių atvykti kunigams“¹⁰⁵. Vyskupas nurodo išliekąs atviras bendradarbiavimui su valdžia, bet su reikšmingomis išlygomis. Pastarosios valdžios negalėjo tenkinti.

Beje, labai panašią nuostatą, pabrėždamas savo gerą valią, dėl kurios atsižvelgia į pasaulietinės valdžios reikalavimus, vyskupas buvo išdėstęs Vilniaus gubernatoriui tik labiau suerzinto asmens tonu ir aiškiai nurodydamas kieno galia – „Šventosios Dvasios“ – jis valdo vyskupiją ir vyskupijos dvasininkus¹⁰⁶. Vyskupo galios šaltinis buvo pats aukščiausias

¹⁰⁵ Vilniaus vyskupo raštas l. e. Vilniaus generalgubernatoriaus pareigas [originalas], 1884-07-24, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 BS, b. 318, l. 65–66; Vilniaus vyskupo raštas l. e. Vilniaus generalgubernatoriaus pareigas, 1884-07-24, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2441, l. 22–23; Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Vidaus reikalų ministrui [šiam dokumente minėtas vyskupo raštas yra cituojamas], 1884-08-01, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 BS, b. 318, l. 68–70.

¹⁰⁶ 1884 m. kovo 29 dieną Vilniaus vyskupas parengė atsakymą, kuriame dėstė esą reikalavimas nurodyti kunigų perkėlimo motyvus prieštarauja patiems pagrindiniams dieviškiems Bažnyčios įsteigimo pradams, ir nė vienas vyskupas pasaulyje to prašymo nepatenkintų. Pagal šv. Paulių vyskupo valdžia sukurta ne žmogaus, ir vyskupijos ganymas jam pavestas ne žmogaus. „Ne Gubernatoriams, bet Vyskupams pasakyta: *Pascite qui in vobis est gregem, in quo vos Spiritus Sanctus posuit*. Episcopos

galių hierarchijoje. Tokia nuostata/savivoka galima aiškinti vyskupo laikyseną pasaulietinės valdžios atžvilgiu. „Aš neturiu ką prarasti“ – teigė vyskupas dar 1884 m. sausio mėnesį, nepritardamas pasaulietinės valdžios naujai iniciatyvai dėl rusų kalbos vartojimo Bažnyčios praktikoje – katekizuoiant. Esą „Šiuo metu svarstomas klausimas, kaip įvesti rusų kalbą ir religijos mokymą nauju būdu. Ministras atsiuntė paliepimą¹⁰⁷, kad po pamaldų žmones surinktų prieglaudoje ar kitoje didesnėje patalpoje ir vietinis kunigas rusų kalba mokytų susirinkusius katekizmo ir Evangelijos. Į tai vyskupas ryžtingai ir net aštriai atsakė ministru, kad neleis į religiją įvesti svetimos kalbos, o mokyti katekizmo nereikia jokių patalpų, nes šiam reikalui yra Bažnyčia. O apie save jis pasakė: „Aš neturiu ką prarasti“ – taip diskusiją aprašė Kazimiera Bialozoraitė-Tanskienė¹⁰⁸.

Vyskupo laikysena, cituojant jo atsakymą 1884 m. liepos mėnesį, buvo apskūsta Vidaus reikalų ministerijai. Reaguodamas Vidaus reikalų ministras 1884 m. rugpjūčio 3 d. išleido atskirą aplinkraščių vyskupams, išaiškinantį 44 straipsnio prasmę Kitatikių dvasinių reikalų įstatyme (11 tomas, 1 dalis)¹⁰⁹. Jame pabrėžta, kad vyskupas turi teisę prižiūrėti bažnytines įstaigas, dvasininkus, bet neturi teisės kvestionuoti visiems privalomų pasaulietinės valdžios nurodymų¹¹⁰. Taip pat buvo nurodyta

regere Ecclesiam DEI“ [Ganykite jums patikėtą kaimenę (1 P 5, 2), kuriai Šventoji Dvasia jus paskyrė vyskupais, kad ganytumėte Dievo Bažnyčią (Apd 20, 28). Dėkoju dr. Mintautui Čiurinskui už šį komentarą, V. Ž.]. Neturiu teisės ganomuosius atiduoti į pasaulietinės valdžios rankas [...] ir todėl netenkinsiu prašymo [...]. Jeigu kada ir pranešiau, tai dariau laisva savo valia, kad atkreipčiau pasaulietinės valdžios dėmesį, bet gaila, kad daugeliu atvejų, nesėkmingai [...]“. Žr. Vilniaus vyskupo raštas Vilniaus gubernatoriui [juodraštis], 1884-03-29, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2451, l. 131–132; Vilma Žaltauskaitė, „Romos katalikų dvasininkų socialinis mobilumas...“, p. 114.

¹⁰⁷ Tikėtina, kad diskusija kilo dėl 1883 m. spalio 31 d. Švietimo ministerijos, Vilniaus švietimo apygardos globėjo aplinkraščio dėl sekmadieninių ir šventadieninių „pokalbių“ [beceð] įvedimo liaudies mokyklose, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 BS, b. 510, l. 1–32.

¹⁰⁸ Tamara Bairašauskaitė, „Kintantis bajorų pasaulis...“, p. 44–45.

¹⁰⁹ Vidaus reikalų ministro raštas ir rugpjūčio 3 d. aplinkraštis, 1884-08-08, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 BS, b. 318, l. 71–73.

¹¹⁰ Vidaus reikalų ministro D. Tolstojaus raštas ir aplinkraštis, 1884-08-08, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 BS, b. 318, l. 72.

priminti vyskupui, kad esą tik tie Bažnyčios įstatymai galioja, kurie neprieštarauja valstybės įstatymams, o ne atvirkiščiai ir įvardinti galimi „nepatogumai“, jeigu vyskupas nepaklustų¹¹¹.

Taigi, galima teigti, kad vyskupo ir pasaulietinės valdžios galių susikirtimai vyko nuolatos. Tačiau, kol vyskupas elgėsi be „manifestacijų“, be akivaizdaus visuomenės dėmesio, valdžia nesiėmė tiesioginių represinių priemonių, nors vyskupo kontrolė vykdyta (pavyzdžiui, dėl Vidaus reikalų ministro Varšuvos generalgubernatoriui nesutikus vyskupas ne kartą buvo neišleistas keletu mėnesių kelionėms gydytis ir į Prancūziją¹¹², ir net į Varšuvą ar Čenstakavą¹¹³). Kita vertus, valdžiai nebuvo paslaptis, kad vyskupas pažeidžia dvasininkų mobilumą reglamentuojančius aplinkraščius – važinėja po savo ir ne savo vyskupiją be gubernatoriaus leidimo (buvo žinoma, kad jis lankė tėvo Pranciškaus kapą Balstogėje, kad vyko į Kauną susitikti su Žemaičių (Telšių) vyskupu Mečislovu Leonardu Paliulioniu ir nakvojo Kaune¹¹⁴).

Valdžią labiausiai neramino vyskupo veiksmai provokavę dvasininkų ir tikinčiųjų socialinį aktyvumą, stiprinę ir demonstravę jo ir tikinčiųjų bendrumą. Minėtų dvasininkų atleidimo-neatleidimo istorijos neliko tik biurokratiiniu susirašinėjimu. Sklido gandai¹¹⁵, ir vyko vieši „skandalai“ (kaip komentavo pats vyskupas). Dar l. e. Vilniaus generalgubernatoriaus pareigas Nikitinas pastebėjo, kad dvasininkų, palankių valdžiai, at-

¹¹¹ Vidaus reikalų ministro raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1884-08-17, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 BS, b. 318, l. 86–87.

¹¹² 1884-03-30 Hrynevickis prašė leidimo vykti į Pietų Prancūziją gydytis. Generalgubernatorius dėl vyskupo sutiko, bet Vidaus reikalų ministras prašymą atmetė. Žr. Vidaus reikalų ministro raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1884-04-06, in: *RVIA*, f. 821, ap. 3, b. 958, l. 72.

¹¹³ Slaptas Vidaus reikalų ministro raštas l. e. Vilniaus generalgubernatoriaus pareigas, 1883-12-07, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 PS, b. 153, l. 63. Vyskupas prašė leidimo vykti į Lenkijos Karalystę, bet Varšuvos generalgubernatorius nesutiko. Žr. l. e. Vilniaus generalgubernatoriaus pareigas raštas Vidaus reikalų ministru, 1884-05-22, in: *RVIA*, f. 821, ap. 3, b. 958, l. 75.

¹¹⁴ Kauno gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, slaptai, 1884-05-16, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 PS, b. 153, l. 71.

¹¹⁵ Gardino gubernatoriaus raštas l. e. Vilniaus generalgubernatoriaus pareigas, 1883-10-09, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 PS, b. 153, l. 26.

leidinėjimas negerai veikia gyventojus¹¹⁶, o Vilniaus gubernatorius 1883 metų ataskaitoje pažymėjo apie Romos katalikų dvasininkų atviresnį neigiamą nusistatymą stačiatikybės atžvilgiu (pastebėjo atvejus, kai buvo registruotos mišrios santuokos, bandymus susigrąžinti į tikinčiųjų tarpą buvusius katalikus, pastebėjo krikštijant stačiatikių vaikus katalikų apėigomis, organizuojant slaptas mokyklas lenkų kalba valstiečiams). Dėl to pasirodė imperatoriaus rezoliucija Vidaus reikalų ministrui¹¹⁷. Beje, Stačiatikių Bažnyčios hierarchai jau 1881–1882 m. atkreipė dėmesį į katalikų dvasininkų veikimą prieš naujuosius stačiatikius (1863–1867 m. įrašytus į šią Bažnyčią), ir katalikų „propagandos“ ribojimo klausimai Vilniaus gubernijoje (ypač Vilniaus apskrityje) svarstyti metų metus – ir Hrynevickiui reziduojant, ir jį jau ištrėmus. Pasaulietinės valdžios iniciatyva buvo pakeisti kai kurie kunigai, netgi siūlyta uždaryti Buivydžių bažnyčią, naikinti šią parapiją¹¹⁸, nes jos buvimas neigiamai veikia naujai priėmusius stačiatikybę. Vilniaus generalgubernatoriumi paskyrus iniciatyvų ir itin nepalankiai Romos katalikų dvasininkus vertinantį¹¹⁹ Ivaną Kachanovą „katalikybės propaganda“ buvo išvelgiama daugelyje vyskupo veiksmų. Vieša ganytojiška vyskupo veikla, ypač parapijų vizitacijos, provokavo tikinčiųjų aktyvumą – per vyskupijos vizitacijas buvo teikiami kolektyviniai prašymai vyskupui dėl bažnyčių statybų ar lenkų kalbos dėstymo mokyklose. Parapijose vizitacijų metu organizuoti iškilmingi vyskupo sutikimai – kartais su triumfo vartais, arkomis, raiteliais ir šventoriuje gelėmis išpuostomis eglaitėmis apstatytais takais, kartais

¹¹⁶ L. e. Vilniaus generalgubernatoriaus pareigas raštas Vidaus reikalų ministrui, 1883-07[?]-08, in: *RVIA*, f. 821, ap. 3, b. 958, l. 28–29.

¹¹⁷ Švč. Stačiatikių Sinodo Oberprokuroro raštas Vidaus reikalų ministrui [kopija], 1885-11-19, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1885 BS, b. 1097, l. 36.

¹¹⁸ Byla „Dėl Lietuvos ir Vilniaus arkivyskupo atsiliepimo apie nusižengimus Šiaurės Vakarų krašte numatyti tvarkai“ in: *LVIA*, f. 378, ap. 1882 BS, b. 230, l. 1–332; Apie Romos katalikų gyventojų ir dvasininkų pastangas išskeldinti stačiatikių naujakerius etc., 1884-04-21–1889-03-11, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1884 PS, b. 44, l. 1–55.

¹¹⁹ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Vidaus reikalų ministrui su pridėdamu raštu „Apie Romos katalikų dvasininkų Šiaurės Vakarų krašte klausimą“. Dokumente minimas ir 1884 metų rugpjūčio mėnesį imperatoriui pateiktas pranešimas apie Šiaurės Vakarų kraštą ir dvasininkų veiklą jame, 1885-09-23, in: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 312, l. 3–61.

dalyvaudavo juodai apsirengusios damos, tuo parodydamos, kaip spaudžiamas katalikų tikėjimas, vyskupą sutinkant, bažnyčiose klausantis jo ir jį pasitikusių kunigų pamokslų, minios – vyrai ir moterys, valstiečiai ir šlėkta – verkė ir raudėjo. Vyskupas apsistodavo ir pietaudavo su dvarininkais, kartais ir su gubernatoriumi bei apskrities policijos viršininkais (ispravnikais)¹²⁰. Taigi vizitacija būdavo susijusi ne su viena visuomenės grupe. Vizitacija – tiesioginė ganytojiška vyskupo veikla – sujudindavo visuomenę (anot valdžios, „fanatizavo“ ir audrino). Ir ne tiktai esamus katalikus. Štai vizituojant Gardino gubernijos bažnyčias (1883 m. rugpjūčio 20–29 d. Gardino miestas¹²¹; 1884 m. rugsėjis–lapkritis (vizitacijos maršrute nurodytos 35 bažnyčios, (tuo metu Gardino gubernijoje buvo 85 parapijos))¹²²) ir vyskupui teikiant Sutvirtinimo sakramentą tarp jį priimančiųjų buvo pastebėti stačiatikiai – buvę katalikai, o taip pat buvę unitai (nuo 1875 m. laikyti stačiatikiais) iš Augustavo apskrities, Suvalkų gubernijos (Lenkijos Karalystės). Jie atliko išpažintį, ėjo šv. Komunijos, o paskui pas vyskupą Sutvirtinimo sakramento¹²³. Gardinas buvo kaip tik pasienyje su Suvalkų gubernija, todėl tarp kasdien per devynias dienas vyskupą aplankusių ne mažiau 4 000 tikinčiųjų būta¹²⁴ ir buvusiųjų katalikų iš Suvalkų gubernijos. Po 1883 m. rugpjūčio mėnesio vyskupo apsilankymo Gardine netgi buvo pradėtas tyrimas dėl vyskupo suteikto Sutvirtinimo sakramento stačiatikiams – buvusiems unitams ir dėl Gardino gubernijos Romos katalikų dvasininkų veikimo prieš stačiatiky-

¹²⁰ Slapti Gardino gubernatoriaus pranešimai Vilniaus generalgubernatoriui, 1884-09-10, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 BS, b. 318, l. 103–131 etc.

¹²¹ Varšuvos generalgubernatoriaus raštas l. e. Vilniaus generalgubernatoriaus pareigas, 1883-09-23, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 PS, b. 153, l. 7.

¹²² Gardino gubernijos planuojamas vizitavimo maršrutas, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 BS, b. 318, l. 75–77; Vilniaus vyskupo raštai Vilniaus gubernatoriui ir Vilniaus generalgubernatoriui, 1884-08-29, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2441, l. 24–25.

¹²³ Varšuvos generalgubernatoriaus raštas l. e. Vilniaus generalgubernatoriaus pareigas, 1883-09-23, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 PS, b. 153, l. 7; Gardino policijos viršininko raštas Vilniaus generalgubernatoriaus ypatingų pavedimų valdininkui Muravjovui, 1883-09-30, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 PS, b. 153, l. 22.

¹²⁴ Konfidencialus l. e. Vilniaus generalgubernatoriaus pareigas raštas Vidaus reikalų ministrui, 1883-11-09, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 PS, b. 153, l. 35.

bę¹²⁵. Teisminis tyrimas pradedamas tik Stačiatikių Bažnyčios atstovams dėl to kreipiantis į teisės institucijas. ŠVK ir Varšuvos generalgubernatoriai tyrė įvykius.

Vizitacijų metu vyskupo pamoksluose buvo pabrėžiamas paklusnumas valdžioms, minima krikščioniška meilė artimui, tačiau juose fiksuojama ir emocija, sukelta labai konkrečios realybės, vietos situacijos: Voupos bažnyčioje sakytame pamoksle mokoma mylėti gimtąjį katalikų tikėjimą, „nuo jo nesitraukti nors dėl to patirtų visokius persekiojimus ir netgi kankinio mirtį“¹²⁶. Voupa – Valkavisko dekanato (besiribojusio su Vilniaus gubernija) parapija, o šiame dekanate ir apskrityje būta tūkstančiai vadinamųjų *besipriešinančiųjų*, t. y. į stačiatikybę pervestų katalikų, nesusitaikiusių su tokia juridine savo padėtimi. Tikėtina, kad juos ir turėjo galvoje pamokslininkas. Vietos kontekstas (buvusiųjų katalikų, buvusiųjų unitų dalyvavimas, nepaklususio vyskupo valdžiai dvasininko problema) vyskupo Hrynevickio vizitacijoms ir teikė ypatingą prasmę. Ypač valdžios vertinimuose. Vyskupo sutikimo scenarijai iš esmės nesiskyrė (detalių būta įvairių) nuo to kaip vyskupą sutikdavo, pavyzdžiui, Žemaičių (Telšių) vyskupijoje. Skirtumas tas, kad Vilniaus vyskupijos parapijų vyskupas nevizitavo bent jau dvidešimt metų, nes galinčio tai daryti vyskupo ordinario nebuvo nuo 1863 m.

Apibūdinant tokią vyskupo ganytojišką veiklą svarbu pastebėti, kad neidentifikavome, o ir kiti tyrėjai nenurodo¹²⁷ vyskupo vizitacijų po kitą vyskupijos dalį – Vilniaus guberniją. Žinoma, kad vykdamas į Gardiną traukiniu vyskupas buvo sveikinamas ir Vilniaus gubernijos tikinčiųjų bei dvasininkų Valkininkų, Varėnos stotyse¹²⁸, tačiau tai tik trumpi susstojimai pakeliui, ir net ne bažnyčiose. Žinoma, kad vyskupas 1883 m.

¹²⁵ Byla apie Gardino gubernijos Romos katalikų dvasininkus atvertusius į katalikybę Suvalkų gubernijos Augustavo apskrities buvusius unitus, 1883-11-18–1884-11-16, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1884 BS, b. 965, l. 1–239.

¹²⁶ Gardino gubernatoriaus slaptas raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1884-10-17, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 BS, b. 318, l. 129.

¹²⁷ Minimom tik vizitacijos Gardino gubernijoje. Jan Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie...*, p. 72; Paweł Kubicki, *Bojownicy kapłani...*, p. 536.

¹²⁸ Vilniaus geležinkelio žandarų valdybos raštas l. e. Vilniaus generalgubernatoriaus pareigas, 1883-10-01, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 PS, b. 153, l. 14.

rugsėjo mėnesį lankėsi Trakų apskrityje, bet tai – viešnagė Tiškevičiaus dvare¹²⁹. Ar vyskupas neteikė Sutvirtinimo sakramento Vilniaus gubernijoje, ar tai tik nėra fiksuota, neradome informacijos. Gardino gubernijoje, net jei nieko neteisėto valdžios akimis nevyko – policijos viršininkai teikė pranešimus gubernatoriui, o apie Vilniaus guberniją tokių duomenų neidentifikavome. Neidentifikavome ir to, kad parapijas būtų vizitavę dekanai ir kad jie būtų teikę informaciją vyskupui (kaip tai buvo daroma Žemaičių (Telšių) vyskupui Paliulioniui 1883, 1884 metais). Ar didesnis stačiatikių gyventojų procentas Gardino gubernijoje skatino vyskupą aktyviau priminti tikėjimo tiesas savo gnomiesiems katalikams, ar Gardino gubernijos *besipriešinanatieji* vyskupui rūpėjo labiau nei Vilniaus (o jų taip pat buvo tūkstančiai) gubernijos? Didelė tikimybė, kad vyskupas nuvykti į Vilniaus gubernijos parapijas nespėjo dėl trumpo rezidavimo laiko, o Gardino gubernija, kaip vyskupo gimtoji, jam buvo tiesiog žmogiškai artimesnė. Ją ir lankė. Beje, ir čia jis neaplankė net pusės parapijų (minėjome, kad Hrynevickio maršrute 1884 m. buvo nurodytos 35 parapijos). Pavyzdžiui, Žemaičių (Telšių) vyskupas Motiejus Valančius 1850–1857 m. kasmet aplankydavo 38–70 parapijų¹³⁰. Taigi ypatingu darbštumu ar uolumu šioje vyskupo tarnystėje Hrynevickis nepasižymėjo. Veikiau – vyskupas Valančius buvo išimtis.

Negalime teigti, kad paklusnumo – kaip vienos iš esminių dvasininkų dorybių ir jų drausmės garanto – vyskupas reikalavo tik iš pasaulietinės valdžios palankumą turėjusių kunigų ir tik prieš juos ėmėsi sankcijų. Tiesiog šie atvejai sulaukė didesnio atgarsio, buvo minėti spaudoje charakterizuojant vyskupo veiklą, nagrinėti jau minėtoje historiografijoje. Remiantis Tridento susirinkimo nutarimais, tarp vyskupo pareigų ir teisių nurodomas bažnytinės drausmės palaikymas vyskupijoje¹³¹.

¹²⁹ Tai aprašoma ir: Vilniaus gubernatoriaus raštas l. e. pareigas Vilniaus general-gubernatoriui, 1883-09-14, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 BS, b. 318, l. 21.

¹³⁰ Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius. Tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*, Vilnius: Mintis, 1999, p. 214–229.

¹³¹ Adam Stanisław Krasiński, *Prawo kanoniczne krótko zebrane przez Adama Stanisława Krasińskiego Biskupa Wileńskiego Ś. Teologii Doktora*, Wilno: drukiem Józefa Zawadzkiego, 1861, p. 103, 110.

Minėjome, kad 1883–1884 metais Vilniaus vyskupui buvo pavaldūs beveik 350 dvasininkų, daugiau kaip pusė šimto seminarijos auklėtinių. Ir visų jų tarnystės priežiūra priklausė vyskupui. Taigi jam teko spręsti ne vieną su dvasininkų tarnyste, jų drausme susijusį klausimą. Reaguota į dvasininkų raportus, parapijiečių skundus, prašymus, pasaulietinės valdžios raštus. Pavyzdžiui, raportai rodo, kad kartais dvasininkai tiesiog nenorėdavo vykti į naujas tarnybos vietas ir neatiduodavo inventoriaus naujai atvykusiems kunigams, nepakluso dekanams, laikinai išvykdavo iš parapijos be savo bažnytinės vyresnybės (dekanų) žinios, kartais girtavo ir neaukojo šv. Mišių ar aukojo jas nederamai, samdė ir išlaikė parapijiečiams abejonių keliančios reputacijos šeimininkes (esą giminaites), smurtavo prieš savo samdinius, parapijiečius – vaikus, moteris, konfliktavo su vargonininkais, kitais dvasininkais, kai kurie netgi mokė parapijiečius esą Dievo nėra.

Fiksavome, kad Hrynevickio buvimo Vilniuje metu į jį kreiptasi dėl penkių dešimčių dvasininkų elgesio, dar būta bent kelių dešimčių parapijiečių prašymų neiškelti kunigų ar sugrąžinti jau buvusį, o tarp tokių prašymų būta atvejų, kuriuose galime išvelgti ir skundo dvasininku potekstę. Taigi vyskupo dėmesio dėl drausmės, tarnystės turėjo sulaukti apie 15–20 procentų vyskupijos dvasininkų. Žinant, kad skunduose, prašymuose buvo minėta ir keletas dvasininkų – skaičius dar išauga. Dar žinoma, kad per pirmuosius valdymo metus vyskupas kreipėsi dėl 60 dvasininkų perkėlimų (vadinasi, turėjo būti bent minimaliai susipažinęs su jų tarnyste). O vizitacijų metu aplankytos dešimtys parapijų, bendrauta ne tik su konkrečios parapijos dvasininku, bet ir aplinkinių parapijų dvasininkais, atvykusiais teikti religinių patarnavimų, susitikti su vyskupu. Taigi vienokio ar kitokio pobūdžio vyskupo dėmesio turėjo sulaukti gana didelė vyskupijos dvasininkų dalis. Turbūt ne kiekvienas, bet dažnas. Beje, administracine tvarka, taigi pasaulietinės valdžios iniciatyva, 1884 m. buvo nubausta trylika Vilniaus vyskupijos dvasininkų, o 1885 m. – penkiolika¹³². Skaičiai nėra itin dideli ir vargu ar gali tapti argumentu, patvirtinančiu valdžios nuogastavimus dėl nelojalios dvasi-

¹³² 1884–1885 m. baudomis baustų Kauno ir Vilniaus vyskupijų dvasininkų sąrašas, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1885 BS, b. 1097, l. 19–20.

ninkų laikysenos, „katalikų propagandos“. Arba ji reikėsi kitais būdais. Vyskupui teko spręsti kur kas didesnio dvasininkų skaičiaus reikalus.

Negalima teigti, kad tais atvejais, kai vyskupas sulaukdavo skundo ar prašymo dėl dvasininko tarnystės, buvo imamasi sankcijų – bausmių ar buvo paisoma prašytojų noro. Vieni skundai prašymais likdavo be pasekmių, dėl kitų – šalys susitardavo ar atsiimdavo pretenzijas. Identifikavome, kad kartais nepasitikėta skundėjais ir prašytojais, ypač valstiečiais. Jų norai vertinti ir kaip neklusnumo valdžiai veiksmai¹³³. Atskirais atvejais buvo imamasi priemonių. Taip dėl „nepaklusimo“ vyskupas grasino sustabdyti dvasininko tarnystę¹³⁴ abejotinos moralės, „ateistiškai atsiliepiančiam“ kunigui Bronislovui Karpovičiui (Bronisław Karpowicz), apie kurį po atlikto tyrimo Merkinės dekanas Silvestras Gimžauskas parašė: „vienu žodžiu geriau būtų Butrimonims visai be kunigo gyventi, negu tokį Karpovičių, tikėjimo ir doros priešą pas save turėti“¹³⁵. Kartais tokie prasižengėliai buvo uždaromi į vienuolyną pusmečiui ar metams atgailai ir pasitaisymui, tačiau tokių nedrausmingųjų nebuvo daug – 1883 ir 1884 metais – septyni, 1885 metais – keturi¹³⁶.

Vienus prasižengėlius vyskupas ignoravo. Kitiems buvo griežtesnis. Galima numanyti, kad neigiamai įvertinęs buvusio Vilniaus vyskupijos dvasininko nuo 1878 m. pervesto į Mogiliavo arkivyskupiją Jono Arcimovičiaus (Jan Arcymowicz)¹³⁷ galimybes pasitaisyti dėl girtavimo,

¹³³ Vilma Žaltauskaitė, „Socialiniai aspektai...“, p. 87–90.

¹³⁴ Vilniaus vyskupo raštas Butrimonių filialistui, 1884-10-25, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2449, l. 288.

¹³⁵ Merkinės dekanas raštas Vilniaus vyskupui, [1884-10-08 gauta], in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2449, l. 310.

¹³⁶ Duomenys pagal 1883–1885 metų *Directorium*.

¹³⁷ Gimęs apie 1845 m., socialinė kilmė – miestietis. 1861–1865 m. mokėsi Vilniaus seminarijoje, vėliau – Imperatoriškojoje Romos katalikų dvasinėje akademijoje Sankt Peterburge, išventintas kunigu 1869 m., tarnavo įvairiose Vilniaus vyskupijos parapijose vikaru 1869–1873 m. 1873 m. formuliaras, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2698, l. 220. Dėl polinkio girtauti 1885-08-16 buvo suspenduotas nuo dvasininko pareigų Sankt Peterburgo Šv. Kotrynos bažnyčioje. Juo rūpinosi brolis Vincentas ir motina. Ne kartą (1885–1886, po 1892 m.) uždarytas į Agluonos vienuolyną (Vitebsko gubernijoje). Ten nuo „širdies paralyžiaus“ mirė 1892-12-15. Žr. Byla apie nedorovingą dvasininko Jono Arcimovičiaus elgesį, in: *RVIA*, f. 826, ap. 1, b. 916, l. 1–78.

vyskupas atmetė jo prašymą grįžti į vyskupiją¹³⁸. Per 24 valandas priverstė pastarąjį palikti Vilnių, kai šis buvo atvykęs gydytis¹³⁹. Beje, šio kunigo, kaip nusižengusio ir pasaulietinei valdžiai – apkrikštijusio stačiatikių kūdikį (ir tai nebuvo vienintelis jo nusižengimas¹⁴⁰) – nepriėmė ir Vilniaus generalgubernatorius Kachanovas¹⁴¹. Kažkada, 1877-aisiais, Arcimovičius būdamas Pinsko dekanu „buvo viskam pasiruošęs“, pabrėžė savo kaip Romos katalikų Bažnyčios dvasininko tapatybę, ištikimybę Bažnyčiai, akcentavo dvasininko moralę – sąžinę¹⁴². Už tokią laikyseną sumokėta prarandant pareigas ir vietą savo vyskupijoje, vėliau – komplikuota dvasininko karjera, artimųjų dramomis (brolio Vincento nuolatinės pastangos laiduoti dėl brolio elgesio, jį gydyti, senos motinos persikėlimas į Agluoną – šalia vienuolyno, kuriame uždarytas bausmę atliekantis sūnus). Kunigo Arcimovičiaus atvejis leidžia pamatyti, kaip politika ir socialiniai veiksniai įsiterpia į dvasininko tarnystę, kaip tyliai, kasdieniškai ir tragiškai ji baigiasi. „Širdies paralyžius“ – trumpas įrašas vienuolynų vizitatoriaus raporte.

Kitus dvasininkus vyskupas įspėdavo: reaguojant į skundą dėl elgesio „religinis paklusnumas ir pagarba bažnyčiai“ buvo priminti Kabilninko kunigui Mykolui Ordynskiui (Michał Ordyński). Vyskupas įspėjo kunigą dėl nederamų veiksnių bažnyčioje, mat kunigas smurtavo išpažinčių metu (tampė už nosies, ausų, mušė): „griežtai Jums primenu, kad tokie priešingi dvasininko pašaukimui veiksmai negali būti pakenčiami ne tik Dievo Bažnyčioje, bet ir pasaulietiškoje elgsenoje, [jie] papiktina liaudį ir nukreipia nuo deramo religinio paklusnumo ir

¹³⁸ Vilniaus gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1884-05-18, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1884 BS, b. 832. l. 6.

¹³⁹ Imperatoriškųjų Maskvos teatrų artisto Vincento Arcimovičiaus raštas Mogiljavo arkivyskui metropolitui, 1885-12-17, in: *RVIA*, f. 826, ap. 1, b. 916, l. 15–16.

¹⁴⁰ Vilma Žaltauskaitė, „Socialiniai aspektai...“, p. 84–85.

¹⁴¹ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Vilniaus gubernatoriui, 1884-05-18, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1884 BS, b. 832. l. 4–5.

¹⁴² Pinsko dekanas Jono Arcimovičiaus raštas Vilniaus vyskupijos valdytojui, 1877-11-29, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2376, l. 334–336; V. Žaltauskaitė, „Socialiniai aspektai...“, p. 85.

pagarbos Bažnyčiai ir dvasininkams...“¹⁴³. Taigi vyskupas aiškiai nurodė, kas ir kodėl dera dvasininkui. Manau, reikšminga pasakyti, kad jau savo tarnystės pradžioje Ordynskis ir pats patyrė smurtą parapijiečių akivaizdoje: jam dar esant vikaru buvo sumuštas jau minėto kunigo Malyševičiaus, pastarąjį skiriant į tarnybą Gardino mieste¹⁴⁴. Galima įtarti, kad smurtas nebuvo itin neįprastas reiškinys dvasininkų, dvasininkų ir pasauliečių santykiuose. Dar atkreiptume dėmesį, kad 1885 m. gegužės 15 d. generalgubernatoriaus nurodymu Ordynskis buvo nubaustas 50 rublių bauda už „buvusio Vilniaus vyskupo Hrynevickio portreto išstatymą bažnyčioje“¹⁴⁵. Beje, anot pasaulietinės valdžios, savo portretus vyskupas išsiuntinėjo į visas parapijas¹⁴⁶. Ar nurodė juos ir eksponuoti, nežinome, bet akivaizdu, kad Ordynskis dėl vyskupo įspėjimo nebuvo itin įsižeidęs ir vyskupo – savo dvasinio vadovo ir autoriteto – portretą bažnyčioje „išstatė“. Pridurtume, kad galimas vyskupo nurodymas išsiuntinėti portretus neatrodo labai neįprastas, nes esame konstatavę, kad Hrynevickiui buvo būdingas savo atvaizdo naudojimas socialiniam statusui demonstruoti ir įtvirtinti¹⁴⁷.

Analizuojant vyskupo laikyseną, jo pastangas palaikyti dvasininkų paklusnumą ir drausmę pastebėtina, kad vyskupas plačiai naudojo savo įgaliojimus. Prieš išvykdamas į Sankt Peterburgą ir nujausdamas savo ištrėmimą Hrynevickis perdavė vyskupijos valdymą jau minėtam Harasimovičiui. Ir netgi nurodė, kad ir pastarajam sulaukus represijų (vyskupas numatė tiksliai, nes netrukus ir Harasimovičius buvo ištrėmtas), kapitula turi paklusti tik jo skirtam įgaliotam asmeniui, kitaip – vyskupas grasino pasauliečiams ir dvasininkams bažnytine bausme¹⁴⁸.

¹⁴³ Vilniaus vyskupo raštas Kabilninko klebonui, 1884-08-09, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2449, l. 194.

¹⁴⁴ Андрей Ганчар, *Римско-католическая...*, p. 235.

¹⁴⁵ Mykolas Ordynskis, [duomenys apie nuobaudas, 1891?], in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 4143, l. 86; Duomenys apie baustus Vilniaus vyskupijos dvasininkus, 1885 m. sausis-rugpjūtis, in: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 312, l. 72.

¹⁴⁶ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Vilniaus gubernatoriui, 1885-12-27, in: *LVIA*, f. 378, ap. 1883 BS, b. 318, l. 295.

¹⁴⁷ Vilma Žaltauskaitė, „Apie vyskupo fotografijas...“, p. 297–310.

¹⁴⁸ Vilniaus vyskupo aplinkraštis vyskupijos dvasininkams, 1885-01-22, in: *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2441, l. 29.

Vyskupo laikas 1883–1885-aisiais buvo įtampų ir sankcijų laikas. Tokią situaciją lėmė ir sociopolitinis kontekstas, ir ypatingos savivertės vyskupo asmenybė.

Išvados. 1883 m. skirtas ir išventintas Vilniaus vyskupas Karolis Hrynevickis ėmėsi kanonais jam numatytų ganytojiškų pareigų atlikimo, o tokie veiksmai dažnai kirtosi su pasaulietinės valdžios priemonėmis, administraciniais nurodymais ir įstatymais, taikytais Katalikų Bažnyčiai Vilniaus vyskupijoje ar plačiau – vadinamajame Šiaurės Vakarų krašte. Valdžia vyskupo veikloje matė lenkiškojo nacionalizmo išraišką ir kliūtį depolonizuoti Katalikų Bažnyčią Vilniaus vyskupijoje. Vyskupas gi teigė ginąs Katalikų Bažnyčios mokymą.

Kanonų teisė numatė vyskupui dvasininkų tarnystės kontrolę, drausmės palaikymą vyskupijoje. Vyskupo bažnytinės bausmės, pritaikytos valdžios palankumą turėjusiems dvasininkams, sukėlė įtampą tarp vyskupo ir pasaulietinės valdžios. Tai rodė, kad naujasis vyskupas neketino vyskupijoje išlaikyti buvusią situaciją, valdžios lūkestis turėti lojalų vyskupą nebuvo pateisintas. Pasaulietinė valdžia 9-ame XIX a. dešimtmetyje nebuvo linkusi iš esmės keisti posukiliminę represinę politiką Katalikų Bažnyčios atžvilgiu vadinamajame Šiaurės Vakarų krašte ir jo dalyje – Vilniaus vyskupijoje.

Valdžią neramino vyskupo veiksmai, skatinę tikinčiųjų ir dvasininkų socialinį aktyvumą. Vyskupijos vizitacijos (vizituota tik Gardino gubernija) valdžios akyse ir turėjo tokią reikšmę.

Bažnytinės drausmės paisymo vyskupas reikalavo ne tik iš pasaulietinės valdžios palankumą turėjusių kunigų ir ne tik prieš juos ėmėsi sankcijų. Vyskupui teko spręsti ne vieną dešimtį su dvasininkų tarnyste, jų drausme susijusių atvejų. Reaguota į dvasininkų raportus, parapijiečių skundus, prašymus, pasaulietinės valdžios raštus. Vyskupo komunikavimo su tikinčiaisiais ir dvasininkais laukas buvo platus, apėmė didelę vyskupijos dalį.

Hrynevickio rezidavimas Vilniuje vertintinas kaip kultūrinis, politinis ir socialinis reiškinys, sąlygotas konteksto ir asmeninių vyskupo savybių.